

Luceafărul

Săptămânal de literatură. Nr. 36 (528). Serie nouă inițiată de LAURENȚIU ULICI. Miercuri, 17 octombrie, 2001

„În România nu există nici un fel de industrie a publicității culturale, literare. Nimeni nu știe, la o sută de kilometri de Iași, de Timișoara, de Constanța, că a apărut o carte importantă. Dincolo de efectele economice, care înseamnă și absența totală din documentele financiare a onorariului autorului (scriitorii români fac astăzi muncă voluntară, patriotică, și e foarte bine totuși că o fac, e o formă de patriotism), cartea este foarte scumpă, deci nu este cumpărată, cartea nu circulă. Avem de-a face, practic, cu o literatură de sertar!“

(eugen uricaru)

ÎNȚĂLNIREA DE LA NEPTUN

ediția 4 IV-9

„De pildă, de ce să se cheltuiască sume exorbitante pentru albume, fie ele fascinante și eterne, care să zacă nedistribuite cine știe pe unde, în loc să traducem în câteva limbi importante, să publicăm și să lansăm simultan, în capitalele respective, zece mari cărți ale literaturii române de azi? Cărți bine alese, din toate generațiile și de diverse formule ale scriiturii.“

(gabriel chifu)

„Scriitori din timpul comunismului sunt și Leonid Dimov și M. Ivănescu, dar și Radu Petrescu sau Alexandru George. Or, aceștia parcă nu seamănă cu alde Corneliu Vadim Tudor, Dan Frunțelată, Ion Dodu Bălan sau Titus Popovici, deși sunt cu aceștia de vârste foarte apropiate. După câte mi-am dat seama, tinerii intelectuali din ultima generație îi consideră pe cei din seriile precedente niște lași, niște complici prin tăcere la căderea comunismului, eventual niște duplicitari și fabricanți de iluzii inconsistente sau de droguri bune doar pentru o amăgire de moment, care, poate, și-o fi avut rostul ei.“

(alexandru george)

„Da, știu, promovarea literaturii române în străinătate este o temă veche, cu cântec, care a devenit și un complex. Pentru foarte mulți paralizant. Eu cred că literatura se poate răspândi pe măsură ce valorile ei sunt omologabile de către editurile și publicul din Occident. Nu cred în acțiuni concertate. Nu cred că, de pildă, acum, dacă adunăm zece romane românești și începem să le traducem, am făcut o gaură în cer.“

(gelu ionescu)

SUPER-ULTRA-HIPER-SENSIBILITATE

de DUMITRU SOLOMON

Omul este, în general, o ființă sensibilă, cea mai sensibilă dintre viețuitoarele de pe Pământ (omul, firește, cu excepțiile cunoscute, care, vai, devin din ce în ce mai numeroase!). Intelectualul este, la rândul lui, o făptură hiper-sensibilă, dacă se ține seama de o activitate neuronice mai intensă și o trăire în imaginar mai bogată decât a altor semeni. Scriitorul, fire de artist, rătăcitor printre metafore și comparații - mai cu seamă comparația dintre el și confrăți - este o alcătuire cu un grad superior de sensibilitate, un fel de ultra-hiper-sensibilitate. În sfârșit, scriitorul român este, pare-se, cea mai sensibilă aglomerare de celule nervoase, aglomerare organizată, care ar trebui să se numească super-ultra-hiper-sensibilitate. Am folosit cratima între cuvinte, pentru a nu scrie superultrahipersensibilitate, chinându-vă cu un cuvânt de o lungime nemțească, bunăoară *Theaterwissenschaftler* (ceea ce ar însemna teatrolog).

Nu știu să vă explic de ce scriitorul român este mai sensibil decât alți oameni, decât alți intelectuali și decât alți scriitori, dar a-l atinge cu o floare (care, fie vorba între noi, poate fi, întâmplător, o floare de cactus!) reprezintă pentru el o ofensă gravă, un motiv de suferință greu suportabilă, echivalentă cu, să zicem, amputarea mâinii cu care scrie. Și nu este vorba de el, de propria sa persoană, el nu contează, el poate fi terfelit, murdărit, jignit, maltratat; totul e să nu te atingi de opera lui. Dacă ai rezerve față de comportamentul lui social, de manierele lui, de moralitatea lui, poate te iartă într-un târziu. Dar dacă nu-ți place un roman al lui, sau numai un capitol, o poezie a lui, sau numai o strofă, un articol al lui, sau numai un paragraf, dacă, într-un cuvânt, nu te încântă opera lui, sau doar o părticică din ea, tresare dureros, se chinuie, pentru ca, până la urmă, să-ți devină dușman de moarte, pe viață. E ca și cum ai fi înfipt, pe la spate, un cuțit nu în el, ci în odrasla lui, care îi este mai dragă decât orice pe lume, i-ai fi umilit (pro)creația, i-ai fi întunecat viitorul. Iar dacă ai apucat să-ți exprimi și în scris părerea, să te ferească Dumnezeu și toți sfinții: nu-ți mai dă bună ziua, nu mai ești pentru el; dar te acoperă de ridicol, te desființează moral, dacă nu o poate face fizic, te copleșește cu injurii, prin urmare continui să ești și pentru el. Dar cum!

Uneori nu e vorba numai de poezia lui, de romanul lui, de piesa lui de teatru sau de eseul lui, dar și de revista lui, de teatrul lui, de editura lui, care, la urma urmei, sunt și ele creații ale sale. Nu mai publici în vecii vecilor în revista lui, în editura lui, nu te mai primește în teatrul lui, ești eliminat din imediata lui vecinătate sau subalternitate.

Dacă-i contrariezi sensibilitatea, omul obișnuit suferă mai mult sau mai puțin tăcut. Scriitorul român te exclude din templu.

CEI ȘASE CRITICI. METODĂ ȘI MORALĂ

de HORIA GÂRBEA

Colegul Dan Stanca a provocat șase tineri critici literari de vârstă mică să exprime părerea lor despre "revizuire". Pagina m-a interesat foarte mult. "Tinerii critici" sunt puși pe treabă și foarte dezinvolti. E clar că "promit" și că de ei vom avea parte în judecarea scrisului nostru. Cum e normal, avântul acestor tineri e însoțit de o anumită superficialitate, absolut firească la vârsta lor, chiar simpatică. Au dreptate respingând calificarea de "tineri critici", și eu m-am plictisit de calitatea discutabilă de "tânăr dramaturg". Totuși tinerețea poate fi un avantaj. Nu neaparat și o scuză, cum unii dintre ei observă.

Printre rândurile teoretice, din trapul calului, cei șase mușchetari, își încearcă spadele și pe câteva "exemple concrete" de "necesari revizuiți", tot unul și unul: Breban, Buzura, Fănuș Neagu, Marian Popa (cel cu "pseudo-istoria"), Marin Preda etc. Și bine fac! Deocamdată, tipul anchetei nu le permite o argumentație mai amplă, doar epitete. Cred și sper însă că, dacă ar veni și aceasta, într-un alt context, nimeni nu ar suferi, nici măcar cei vizați. Aici, însă, e chestiune de metodă și de morală.

E bine oare ca un critic, mai ales tânăr (în sensul de începător), să "revizuiască" mai întâi (pre)judecata curentă? Adică, mai pe șleau, să facă o judecată de valoare negativă asupra unui "monstru sacru"? Sau poate mai de folos lui și literaturii ar fi să înțeleagă autorul în specificitatea lui și în contextul epocii, dezvăluind lucruri la care încă nimeni nu s-a gândit? Ori să caute să evidențieze, pe lângă defectele care sigur există, importanța de precursor a bietului "monstru" și lucrurile pe care operele sale în urmași? Einstein l-a "revizuit" pe Newton precum și Bohr pe Rutherford, dar nu cu accente pamfletare, căci le-ar fi fost cam greu fără ei. Nici Eminescu, "revizuiind" limbajul poetic nu și-a pus în insectar predecesorii, ci i-a înălțat pe soclu, punând cenușă în capul generației sale.

Acum să vedem însă cum stăm cu morală și, mă-nțelegi, prințipurile. Revizuirea noii critici va fi cu atât mai credibilă cu cât se va aplica unor personalități din (doar presupusa?) "tabără" a revizionistului însuși!

Așadar, de pildă, Luminița Marcu sau C. Rogozanu, oricâte argumente ar avea contra lui Fănuș Neagu sau N. Breban, vor căpăta mai vârtos respectul opiniei publice când îi vor revizui pe Manolescu, Dimisianu sau Alex. Ștefănescu. Daniel Cristea-Enache va închide gura multora când îi va scutura pe Eugen Simion sau Marin Preda. Ioan Stanomir, care a scris pagini superbe despre Marius Tupan, va trebui să le confirme sau va fi privit pieziș ca inconsecvent. Dacă M. Popa a greșit laudându-l pe Tupan, apoi atunci a greșit și Ioan Stanomir. Criticii care scriu pe la "Observator" vor fi "observați" cu grijă ca nu cumva, după vreun elogiu adus în pruncia critică lui N. Breban, Țepeneag etc., să se "revizuiască" o dată cu schimbarea umbrelei. Pentru că, întâmplător sau nu, cei șase activează în majoritatea lor la reviste care practică un exclusivism intolerant. Revizuirea lor are greutate numai dacă dă probe solide ale nepărtinirii. Altfel, oricât de îndreptățită, criticul nu poate primi lauri de erou. Ci numai disprețul convenit ucigașilor cu simț sau marceiașilor de alegeri rurale care au grijă de "ai lor" cruțându-i pe "ai noștri".

Cum toți cei șase se bucură deocamdată de respectul meu, aștept cu speranță și, mărturisesc, cu oarecare teamă, dovada imparțialității și curajului în care orice tânăr, chiar cei aflați încă "în creștere", trebuie să exceleze.

Colectivul de editare:

Marius Tupan (redactor-șef)

Marinela Țepuș (redactor)

Mariana Bunescu (tehnoredactor)

Simona Galațchi (corectură)

Revista „Luceafărul“ este editată de Fundația Luceafărul, cu sprijin de la Uniunea Scriitorilor din România și al Cultelor

Redacția și administrația:

Calea Victoriei nr. 133, București, sector 1,
telefon 659.67.60, fax 312.96.93

Cont în lei: Banca Comercială Română,
filiala sector 1, Calea Victoriei nr. 155.

Număr de cont: 2511.1-1543.1/ROL

Cont în valută: 472161601590

Tipar: SEMNE '94

Abonamentele se pot face la toate oficiile poștale din țară. Revista noastră este înscrisă în Catalogul publicațiilor la poziția 2048.

"VORBEA CA UNUL CARE ARE PUTERE"

de CAIUS TRAIAN DRAGOMIR

Evangelistul Matei ne vorbește despre mulțimile enorme care îl înconjurau și îl urmau pe Iisus, despre încrederea și credința totale pe care cei mai mulți se pare că și-o arătau. Acesta este cel puțin sentimentul pe care textul biblic îl transmite cititorului. Matei explică apoi de ce se lăsau astfel purtați sufletește, în transcendență, cum spune noi acum, de mesajul și discursul divin al lui Iisus - pentru că, "vorbea ca omul care are putere și nu așa cum vorbesc fariseii și cărturarii". Cărturarii sunt, evident, oamenii culturii, dar ai unei culturi înțelese în sens terestru, ca o simplă exprimare a puterii de înțelegere și comunicare a oamenilor care nu își depășesc, nici măcar în orizontul aspirațiilor, condiția lor pur omenească, fizică, biologică, imanentă, concretă. Cărturarul - omul de cultură, în accepțiunea subliniată aici - poate avea cunoașterea, dar nu are puterea; el dispune de o cunoaștere (și de o înțelegere) lipsită de putere. Ce este această cunoaștere pe care o putem vedea ca pe un dat banal, vulgar, de un relief aproape nul, care transmite cel mult o informație lipsită de viață?

Platon a vorbit cândva - cu câteva secole înainte de Matei - despre sofistul, care pare filozof fără să fie, care știe absolut tot ceea ce știe și adevăratul filozof, care dispune de o tehnică a raționamentului la fel de subtilă ca și aceasta, dar care nu este și nu va deveni absolut niciodată un filozof; ce îl diminuează pe acela calificat întru totul pentru cunoaștere și cu totul descalificat pentru filozofie? Platon - prin eternul personaj Socrate - spune: el nu va fi niciodată în stare să își arunce pelerina pe umărul stâng cu gestul unui om eremitic". Pare puțin, pare aproape nimic pe lângă miracolul total care iradiază din persoana lui Iisus și, totuși, marele filozof spune un lucru fundamental: puterea se poate citi până și în cel mai mic gest - atunci când există, ea este decisivă pentru modul ființei de a trece în existență, atât în fața eremității, cât și în fața timpului, sau a instantaneității, în durată sau în clipă. T.S. Eliot avea să se întrebe: "unde este viața pe care am pierdut-o în cunoaștere, unde este cunoașterea pe care am pierdut-o informându-ne?" Treptele dezvoltării reprezentării sunt numeroase și nimic nu poate să fie mai penibil și trist decât declinul înscris în coborârea lor.

Totul, în lumea umană, pare să fie sau putere, sau absența acesteia - nu există neutralitate a condiției omului în interiorul raportului sau cu principiul puterii. François Mitterrand, întrebat - în timpul mandatului său prezidențial - care este principala calitate care face valoarea, eficiența și importanța unui om politic a răspuns laconic și aparent străaniu: "forța fizică". Chiar și omul care dispune de experiență pe acest teren este în primul moment surprins de o astfel de afirmație - gândind apoi lucrurile cu grijă, cu detașare și, desigur, cu o anumită putere, adevărul declarat de omul de stat francez se ridică în toată complexitatea sa, deosebită, dar inițial inaparentă.

Puterea ființei umane - acolo unde există - are, în chip sigur, în ea însăși, un caracter elementar; nu decurge dintr-o altă calitate a sufletului, ci există în sine, independentă față de orice trăsătură spirituală distinctă, rămânând mereu separată, în raport cu exterioritatea, dar și cu tot ceea ce alcătuiește, în rest, structura psihică a personalității. Este uimitor că nu a fost observată contradicția în termeni, prezența în demersul teoretic (filozofic?) al lui Nietzsche - nimic mai absurd decât să vorbești, în indiferent ce mod direct sau indirect, explicit sau implicit, prin lungi reflecții sau expresii concentrate), despre o "dorință de putere". Poate există, neîndoiește, voința de autoritate, de dominație, de a conduce, de a înspăimânta, de a reuși să fii liber - dar prin actul de voință nu rezultă putere, ci, poate, cel mult, un anumit nivel de control al slăbiciunilor. Voința de putere nu este altceva decât revelarea clară a lipsei calității dorite. Puterea nu se constituie, nu apare la capătul unui lanț causal, desfășurat intrapsihic (intraspiritual), ci îmbrățează totul, începând cu percepția. Un larg "câmp al conștiinței" sau, dimpotrivă, un câmp îngust nu înseamnă altceva decât foarte multă sau foarte puțină putere. O facultate interioară se exprimă însă în raport cu altele - puterea este capacitatea de a înfrunta propria angoasă, însă de a o înfrunta în tine, nu proiectată în alții. Cruzimea, de exemplu, nu este putere, ci uitare a slăbiciunii proprii, prin dezvoltarea aparentă sau reală, a slăbiciunii în alte ființe. Dimpotrivă, puterea este un mod de a reține în tine însuși slăbiciunile tale, spre a nu face rău semenilor tăi, prin diseminarea lor. Puterea individuală este, astfel, eminentă, o valoare socială și uneori istorică. Marile națiuni - mari în sensul de a aparține unei vechi tradiții, completată, dezvoltată, diversificată, supusă renovării și renașterii, tradiției, totuși, a unei identități definite - dețin o astfel de putere.

Cine nu înțelege exact ce este puterea să încerce să perceapă coerența vibrației sufletelor actorilor și publicului în teatrul antic de la Epidaurus, la reprezentarea comediilor lui Euripide sau a comediilor lui Aristofan; să asculte cântece tradiționale iudaice în interpretarea unui bun ansamblu de tineri din Israelul de astăzi; să asiste la o reprezentare de dansuri populare grecești (în Odeonul lui Herodotus Atticus), ori spaniole într-un bun cabaret din Madrid, sau să vadă interpretarea unei tragedii de Corneille la "Comedie Française". În stilul - puternic - al acestor forme ale exprimării umane se citește convingerea; este convingerea că fără civilizația lumii tale existența terestră încetează să mai fie o existență propriu-zis spirituală.

Ce este, până la urmă, puterea? Siguranța, convingerea celui puternic, și a celor care îl percep puterea, că, în absența sa, lumea va fi inobservabilă și, totuși, infinit mai săracă.

CENTRUL ȘI MARGINEA

de MARIUS TUPAN

Pentru a-și interesa invitații să participe la festivaluri literare, care, de obicei, au în atenție omagierea unei personalități a locului (Tudor Arghezi - La Târgu-Jiu, Bacovia - la Bacău, Coșbuc - la Bistrița Năsăud, Sadoveanu - la Piatra Neamț, Blaga - la Alba Iulia, Zaharia Stancu și Marin Preda - la Alexandria și mulți alții prin alte locuri), făptuitorii unor astfel de întâmplări artistice realizează că nu-s suficiente doar oferirea unor premii și recitalurile poetice sau dramatice, pentru a ajunge la o manifestare complexă. În ultima vreme, se pun în dezbaterea participanților subiecte de larg interes, care, dacă-s bine exploatate, se publică și-n revistele locale, sporindu-le și acestora prestigiul. O masă rotundă despre critica actuală a avut loc la Drobeta-Turnu Severin, cu ocazia Festivalului „Sensul iubirii”, iar comentariile găzduite de revista „Amfitrion” dovedesc că alegerea subiectului de către poeta Ileana Roman a fost inspirată. O altă întrunire, la Alexandria, viza o mai veche controversă a cercetătorilor de pretutindeni: Care-i mediul propice pentru desăvârșirea unei opere - centrul sau marginea? Firește, fiind vorba despre un oraș de provincie, scriitorii din zonă au făcut apologia (nici nu se putea altfel!) marginii, acolo unde s-ar fi desăvârșit marii autori, *departe de lumea dezlănțuită*, având timp berechet pentru suficiente meditații și prea puține tentații, care - nu-i așa? - le-ar diminua creația. Partizanii unor astfel de concepții n-au întârziat să vină și cu unele exemple, ba chiar să minimalizeze mediile capitale, care ar perverti unele spirite și ar nivela destule valori. În astfel de situații, îți pui firești întrebări. Dacă Marin Preda ar fi rămas un modest învățător la Siliștea Gumești, ar mai fi ajuns „cel mai iubit dintre prozatori”, cum îl măgulește Marian Popa în a sa *Istorie*? Dacă ar fi căpătat o slujbă în orașul Alexandria, fără să cunoască moravurile și năravurile bucureștene, ce loc ar fi ocupat în ierarhii? Nimeni din sală n-a adus discuțiile pe acest făgaș. Nici chiar invitații din afara zonei în discuție nu au avut vreo intervenție în acest sens, fie și pentru a mai risipi iluziile unor comentatori, ambițioși să demonstreze că marginea e spațiul ideal pentru creația veritabilă. Această credință, care nu lasă loc vreunei îndoieli, devine, în anumite circumstanțe, hazlie, fiindcă în domeniul artei nu pot fi puncte de vedere tranșante, definitive. Cum nouă ni se pare că termenii puși în discuție aveau nevoie de nuanțări (la ce vârstă trebuie să prefere creatorul provincia: eferescența artistică are vreun rol asupra creației? mediul simpatetic e determinant? acționează și-n artă concurența și invidia?), preferăm să apelăm tot la exemple, pentru a ne susține opiniile, care, recunoaștem, rămân discutabile, atâta vreme cât excepțiile pot reformula regulile. Extinzând aria discuțiilor, ținând cont, în special de barierele lingvistice, ca să nu mai vorbim de cele politice, care au fost apăsătoare aproape cincizeci de ani în România, se impuneeu lumii Cioran, Eliade, Ionescu, fixându-se definitiv într-un București asaltat de orientări și comandamente comuniste? Ce faimă ar fi căpătat Ismail Kadare dacă ar fi rămas toată viața doar în perimetrul Tiranei? Dar Andrei Machine, care, trebuie să mărturisim, nu ne-a impresionat vreodată, ar fi ajuns să fie tipărit și elogiat într-un Occident bizar? Regretatul Laurențiu Ulici, interesat în mai multe rânduri de subiectul dezbătut la Alexandria, făcea o remarcă pe cât de surprinzătoare, pe atât de riscantă. Zicea el: Dacă nu ești recunoscut mai întâi la Paris, n-ai șansă să te impui în alte capitale ale lumii. Așa s-a întâmplat cu scriitorii sud-americani, care și-au petrecut mulți ani în Orașul Lumină, dar și cu alții, veniți de pe alte continente, simțind că botezul de pe malurile Senei e benefic. Este o realitate de care cercetătorii trebuie să țină seama, dar nu credem că-i una definitivă. Locul hărăzit nu sporește, automat, talentul unui creator. Poetii noștri care s-au instalat în străinătate, într-un recital la Neptun, nu au impresionat mai mult decât cei din țară. Marquez, Llosa și ceilalți sud-americani aduc cu ei o nouă mentalitate despre creație, valorificând experiențele sociale și politice din spațiul lor geografic, impunând realismul magic, insuficient cunoscut în alte zone. Cum ar fi, să zicem, cea balcanică, unde textele lui Voiculescu și Bănuțescu, atât de prețuite în Spania, după cum ne mărturisea un traducător de elită, l-am numit pe Joaquin Garigos, nu-s mai puțin importante. Sunt mulți factori care impun sau favorizează un creator sau chiar o literatură. Dacă i-am cunoaște pe cei benefici, n-am rămâne nici noi, românii, atâta vreme fără un premiu Nobel: situație în care nu-s prea mulți europeni. Deocamdată, ne lamentăm, vânam motive și conjuncturi nefavorabile, chiar și în aceste vremuri, când literatura a devenit un lux sau doar ambiția unor persoane, care găsesc și în sacrificii continui o mărtejie. Mai mult, importantă rămâne la noi pasiunea cu care anumiți creatori, prezenți în diverse orașe ale țării, readuc în atenție subiecte captivante. Altfel spus, încearcă să sfințească locul în care se află.

ASPECTE DE SOLIDARITATE ALE EXILULUI CU Scriitorii ROMÂNI DIN ȚARĂ

de PAVEL CHIHAIA
(Germania)

Legăturile scriitorilor români din exil cu frații lor din țară, cei care nu au renunțat la principiile libertății, înfruntând grava adversitate comunistă, a fost permanentă. Regimului comunist i-a fost teamă de intelectuali și, mai ales, de unirea lor.

Nu a existat, în realitate, o frontieră de netrecut între literatura scrisă în țară și aceea din afara frontierelor. Cărți și reviste românești din Occident au fost introduse în țară, iar înfăptuirile literare din interior, în primul rând cele care evocau, direct sau metaforic, sclavia comunistă, s-au retipărit în lumea liberă, arătându-se spiritul critic din interior față de opresiunea politică, năzuințele către lumea liberă și totodată, imaginea reală a forțelor creatoare românești în aceste decenii sumbre.

Se știe că, la începutul activității sale anticomuniste, Paul Goma a trimis în Franța și în Germania, în 1967, volumul *Ostinato*, care va apărea simultan, în octombrie 1972, la Editura Gallimard, cu titlul *La cellule des libérables* și la Editura Suhrkamp, cu titlul original. Lui Dumitru Țepeneag i se tipărește, în același an, volumul *Exercices d'attente*, la Editura Flammarion, iar un an mai târziu, *Arpêges*, titlul francez al romanului *Zadarnică e arta fugii*.

Lui Remus Radina i se face proces pentru publicarea la Paris, în 1980, a manuscrisului său *Testamentul din morgă*.

Sanda Stolojan, stabilită în Franța ca refugiată politică în 1962, a fost fondatoarea revistei literare „Les cahiers de l'Est”, apărute între 1975 și 1980, consacrată în special scriitorilor din Est, cenzurați în propria lor țară din motive politice.

Dorin Tudoran a purtat o polemică, la începutul anilor '80, cu secția de presă și propagandă a partidului comunist, sfidându-le autoritatea. Aceste texte au fost transmise de către Europa Liberă și alte medii occidentale.

Bujor Nedelcovici a trimis din România, unde publicarea i-a fost interzisă, romanul *Al doilea mesager*, care - tradus în franceză - va apărea, în 1985, la Editura Albin Michel, din Paris și va obține Premiul Libertății, atribuit de Pen-clubul francez. Autorul reda metaforic aspectele negative ale totalitarismului comunist prin eroi care ilustrează această dominație.

La Europa Liberă s-au citit și eseurile critice, moral-religioase ale lui Nicolae Balotă, cu pseudonimul Ion Dascălul, în perioada în care se mai afla în țară.

În 1982, Nicolae Steinhardt trimite sub pseudonim, la Europa Liberă, textul *Secretul scrisorii pierdute*, un eseu despre piesa cu acest titlu a lui I. L. Caragiale, în care - contrariu interpretării obișnuite - se găsesc trăsături de omenie

și înclinare spre iertarea aproapelui. În revista „Ethos”, din 1982, Virgil Ierunca comentând acest eseu, arată că „pentru Nicolae Steinhardt literatura este un fel de cale regală spre ceea ce trebuie să devină viață, după ce a fost limpezită de tot ceea ce o urîște, de tot ce o deformează”.

Între 1967 și 1973 au participat la cenaclul regretatului Leonid Arcade din Paris mai mulți scriitori veniți din țară, ca Ion Negoșescu, Matei Călinescu, Ovidiu Cotruș, Ana Blandiana, Marin Sorescu, Nicolae Manolescu, Ion Caraion, Dumitru Țepeneag, Barbu Cioculescu, Marin Preda.

Un centru important în care s-au menționat și reprodus texte ale scriitorilor care au sfidat ideologia marxistă din țară a fost orașul München. Astfel, în revista cenaclului *Apozitia*, întemeiată de Ion Dumitru și George Ciorănescu, sunt tipărite, în 1988, poemele Doinei Cornea : *Spre tine* (1982), *Horia* (1983), *Năruiri* (1983), *Câte cuvinte* (1985) și *Bătrânețe* (1986). Iată, de pildă, versuri din poemul *Horia*: „Cu chipul supt/ Cu ochii arzatori/ De libertate mistuiți./ Stai fără glas / Și peste vreme, împovărat./ Privind la noi./ Cu milă și dispreț, te-ntrebi:/ - De ce eu oare sângele mi-am dat?”

La 12 decembrie 1984, Anei Blandiana îi apar, în revista „Amfiteatru”, poemele *Cruciada copiilor*, *Eu cred*, *Delimitări* și *Totul*, după care pierde dreptul de a mai publica. Aceste poeme sunt traduse în englezește de către Chrisula Ștefănescu și publicate în februarie 1985, în *Buletinul Institutului de cercetare al Europei Libere*, apoi în „The Free Romania”, „News Week” și „Die Welt”. Iar în anul 1988, Chrisula Ștefănescu traduce în englezește volumul *O vedetă de pe strada mea*, al Anei Blandiana, din care unele fragmente au fost preluate în ianuarie 1989, de „Index Censor Ship” și în aprilie 1989, de *Süd Deutsche Zeitung*.

În antologia lui Will Stratford, *Many voices, many lands*, apărută în Ohrida (S.U.A.), în 1987, se afla poema *De ce să dăm vina pe vin?*, de Marcel Gafton, tradusă în englezește de Paul Gafton, iar în același an, în *The American Poetry Anthology*, apărută în Santa Cruz (S.U.A.), poemele, de asemenea nonconformiste, ale aceluiași: *Cuvinte*, *Odinioară adolescentă* și *Așteptarea poemului*, din volumul *Miraria*, traduse tot de Paul Gafton.

Radu Bărbulescu, coredactor la revista „Săptămâna müncheneză” consemnează, într-o rubrică intitulată *Semnale ale subconștientului din presa R.S.R.-istă*, scrieri care vădesc nostalgia scriitorilor pentru libertate. Astfel, în 1986, se preiau din „România literară” versuri din poema lui Emil Manu *Tot căutăm răspunsuri la-ntrebări*: „O, unde-i visul pur și timpul-acela/

în care toți credeau în Beatrice/ Și nu aveau tristețile lui Nietzsche?”

Din cartea lui Mircea Dinescu, *Rimbaud-negustorul*, apărută în 1985, sunt reproduse în aceeași rubrică, în 1987, două poeme, cu o înscenare parodică, disimulând fondul protestatar, anticomunist. Citim în *Vizita convalescentului privind în oglindă*: „Fiți gata la harpoane că îngeru-i la copcă/ În țara cea vestită și rece de sub votcă/ cu turlele înfipte în nori până-n prăsea...”

Un eveniment literar în lumea exilului, care nu va fi uitat, a fost publicarea în revista „Apozitia” (nr. 10-11, 1988), a unui fragment din romanul *Rugați-vă pentru fratele Alexandru*, de Constantin Noica, rămas în manuscris până în 1990, când a apărut în Editura Humanitas. Fragmentul, care fusese tradus în englezește a fost retradus în românește de către George Ciorănescu și citit, fără a se destăinui numele autorului (dar cu îngăduința sa), în cenaclul „Apozitia” din München, în 1986.

Este vorba de amintiri din închisorile comuniste, din acea grea încercare prin care a trecut filosoful Constantin Noica, trimiterea în Occident a acestei confesiuni vădind din partea sa o vie solidaritate cu exilul românesc.

Constantin Noica evocă izolarea totală din celulă, reducerea deținutului la acea unicitate dezumanizantă. „Mă cufundai imediat într-o beznă absolută, în timp ce mâna mea întinsă căuta zadarnic mâna lui Alex.” Această singurătate se vădea și mai dramatică deoarece el nu cunoștea limbajul morse cu care comunicau ceilalți prizonieri. Și gândește la un cod „care să fie înțeles de o ființă având o structură rațională cu a sa”, ajungând la concluzia că nu putem releva existența rațiunii decât „arătând capacitatea ei de a se nega”. Explicând nașterea universului cognoscibil, Constantin Noica arăta că „La cunoașterea unei lumi logice contribuie un haos rațional din care s-au iscat lucrurile”, relatând despre cruzimea gardienilor și ofițerilor închisorii politice, în contrast cu trăirea celor care exprimă și duc mai departe înalte meditații, expresia valorilor omenești. Astfel cum arată Gabriel Liiceanu, în „Lumea Liberă”, din 18.05.1991, grupul de la Păltiniș, inițiat de către Constantin Noica „a fost animat de credința că spiritul are o funcție fundamentală în păstrarea condiției umane... Acea aventură spirituală trebuia să ofere o alternativă la un univers concentraționar al gândirii”.

Citirea fragmentului din romanul *Rugați-vă pentru fratele Alexandru* în cenaclul „Apozitia” din München, în 1986, și publicarea lui doi ani mai târziu, este o luminoasă dovadă a solidarității exilului cu scriitorii din țară.

APĂRAREA CULTURII

de EUGEN URICARU,
președintele Uniunii Scriitorilor din România

În tradiția europeană steagul, drapelul, era considerat un bun simbolic. O lungă perioadă din istoria Europei, o armată, chiar dacă nu era învinsă pe câmpul de luptă, dar își pierdea steagul, se considera învinsă. Noi suntem într-o situație destul de periculoasă în această perioadă, deoarece suntem pe cale să ne pierdem drapelul, să ne pierdem cultura. Cred că nu exagerez când spun că suntem pe cale să ne pierdem cultura, și prin aceasta să fim învinși în această competiție care se desfășoară sub ochii noștri - competiție care se duce nu neapărat între națiuni producătoare de bunuri materiale, ci între națiuni producătoare de bunuri simbolice. Este o situație grea pentru poporul român, deoarece este vorba despre limitarea accesului la cultură. Aceasta nu a început în urmă cu zece ani, ci din momentul în care în România a fost introdusă dictatura, adică de dinaintea celui de-al doilea Război Mondial. Dacă într-o anumită perioadă accesul la cultură era interzis prin ocultarea valorilor culturale (mă refer la perioada dictaturii comuniste), aceeași interdicție se petrece acum din cauza situației materiale, a realității în care există cultura. Cred că toți scriitorii români, indiferent unde trăiesc, sunt interesați și sunt responsabili de identitatea națională românească pentru că ei sunt de fapt cei care se află în prima linie de bătaie pentru păstrarea acestei identități. Noi lucrăm cu limba română, noi suntem deponarii unei memorii colective, sau încercăm să fim, și în momentul în care cultura poporului român nu va mai avea specificul său, în acel moment vom deveni o populație aflată sub o administrație culturală care nu este românească. Ne găsim în situația în care suntem unici pe această planetă. Bunurile materiale nu au o amprentă specifică, în schimb cultura o are, iar în cultură, literatura este cea mai specifică.

Ce se întâmplă cu limba română?

Accesul la cultură, astăzi, este restricționat din motive economice. Să privim doar un singur fenomen. Datorită absenței unui sistem de distribuție a cărții, editurile nu îndrăznesc să tipărească o carte decât într-un tiraj foarte mic; sunt intoxicate cu ideea că nu există public care să cumpere acel tiraj. Se mulțumesc cu distribuția respectivei cărți într-o zonă care e foarte apropiată, chiar în cartier, dacă se poate.

O difuzare mai extinsă presupune costuri mai mari... În România nu există nici un fel de industrie a publicității culturale, iar în România nu există nici un fel de industrie a publicității culturale, care înseamnă și absența totală din documentele financiare a onorariului autorului (scriitorii români fac astăzi muncă voluntară, patriotică, și e

foarte bine totuși că o fac, e o formă de patriotism), cartea este foarte scumpă, deci nu este cumpărată, cartea nu circulă. Avem de-a face, practic, cu o literatură de sertar! Consecința este aceea că se creează zone de cultură locală. O idee importantă nu mai circulă în spațiul cultural românesc. Apar scări valorice false, pentru că oamenii se raportează întotdeauna la ceea ce știu. Nu vorbesc de puținii oameni care luptă, care fac sacrificii pentru a fi informați, ci de public, de mentalul colectiv, care încetul cu încetul se împarte, se fragmentează. Asistăm la un fenomen foarte periculos de dispariție a culturii naționale. Nu vom mai avea decât o sumă de culturi locale care, prin forța lucrurilor, nu pot să reziste unei culturi majore, care vine de undeva. Aceste produse intelectuale locale sunt condamnate astfel la dispariție, la folclorizare. Problema nu mai ține doar de istoria literară sau de lumea literară, ea privește națiunea română. Scriitorii de astăzi sunt printre puținii soldați care mai luptă, care continuă bătălia de apărare a culturii românești. La ora actuală informațiile noastre culturale despre ceea ce se întâmplă în Basarabia sunt minime sau subminime. Informațiile celor din București despre ceea ce se întâmplă în restul țării sunt minime. Și invers. Ceea ce se întâmplă în București este din ce în ce mai ascuns curiozității intelectuale. În schimb, publicul este invadat de informații, mai mult sau mai puțin culturale, care vin pe canalele de televiziune, unde limba română este martirizată, prin ziarele în care limba noastră este din nou martirizată. Chestiunea se extinde nu doar în ceea ce privește accesul la carte. Datorită faptului că domeniul cultural a experimentat, nu se știe din ce motive, primul, economia de piață în România, eforturile noastre de a sprijini organizatoric și material creația sunt o picătură într-un deșert. Nu putem noi să rezolvăm o problemă care privește statul român. Până și armata română nu are rost să se cheme armată și să funcționeze, dacă nu mai are ce apăra. Pentru că ea se cheamă Armata Română. Vor fi ei mari specialiști, dar atunci când e vorba de apărarea patriei, ei apără patria ro-

mână în primul rând, nu un teritoriu oarecare. Acest teritoriu se cheamă român pentru că este cultură română acolo, nu pentru că se produc în acea zonă pantofi sau șuruburi sau mai știu eu ce. Pentru că acolo se vorbește românește și este cultură românească! De aceea cred că este foarte bine ca noi toți, împreună și separat, să facem tot ceea ce este posibil, să tragem acest semnal de alarmă în ceea ce privește cultura, în ceea ce privește identitatea noastră națională. Ne așteaptă examene foarte grele. Poate n-am trecut încă prin liceul educației europene, dar examenele noastre sunt foarte grele. Vom intra într-un sistem european care nu mai ține cont foarte mult de autonomia statelor. (Noi s-ar putea să ajungem mai repede în sistemul global, decât în cel european!) Acolo fiecare națiune va exista atâta vreme cât va avea cultura sa specifică. Această uriașă responsabilitate se află, în mare parte, pe umerii scriitorilor. Scriitorii de azi vor fi întrebați mai târziu: „Voi ce-ați făcut?” Și vom răspunde? Vom da vina pe administratorii țării, că nu ne-au creat condiții, că nu ne-au sprijinit ca să apărăm cultura? Va fi o scuză, atâta tot. Dar întrebarea finală oricum va fi adresată scriitorilor României. Nu numai aceluia care trăiește în România, firește. În acest sens propun ca următoarea întâlnire a scriitorilor români din întreaga lume să aibă loc la Chișinău.

ruxandra niculescu

Lumânările oaselor

Veniseră amândoi în vizită.
Bătrâni cu părul alb strălucitor.
El, urmat de câinele alb cu fruntea lată.
Ea, de nenumăratele ei pisici.

Curioși s-au îndreptat spre masa
îngropată de pagini albe
și citindu-mi poemul
pe care aveam să-l scriu
abia mâine
au căutat în sertare
o gumă cu limba aspră ca a pisicilor.

Dar tot ce atingeau dispărea.
Mâinile lor înfometate
înghițeau lucrurile.

Încercând
să plângă
în locul
lacrimilor
din ochi
le picura
ceară.

Ca-ntr-o biserică
ardeau
în ei
lumânările
oaselor.

O aripă visează

E târziu.
Cărțile dorm

fără să știe
că le veghez.

O pagină
mi se zbate
în palmă
ca o aripă
ce visează
că zboară.

Zidul copertii

Peregrin
din pagină
în pagină
mă rătăcesc
în labirintul
cărții.

Ușile foilor
se închid
în urma mea.

Zidul
copertii
mă zidește
de vie.

Schelet lustruit

Visul
e scheletul
curățat
de carnea vieții
lustruit
de dinții
ca de lupi
ai stelelor.

Libertate

Sunt în posesia
singurei
libertăți
posibile.

Accea
de-a fi
singură.

Orga ierbii

Primăvara aud
orga ierbii
chemându-ne
la slujbă.

Dar în biserica verde
credincioșii
nu trebuie
să stea în genunchi
iar Dumnezeu
vine desculț
surâzând
și strânge toate mâinile
ce i se întind.

Toate firele
de iarbă.

Dintr-o limbă într-alta

Tot scriind
când într-o limbă,
când într-alta
mă aflu mereu pe drumuri.

Și mi se întâmplă
să nu mai știu
cine îmi sunt cititorii.

Prieteni
dintr-o limbă
nu-mi pot citi
poeziile
scrise pentru ei
în cealaltă.

Insecte

De câte ori
încerc să scriu
paginile mișună
de litere.

Insecte negre
flămânde
ce aleargă
neobosite
scriind
cu pașii lor
grăbiți
cartea.

SCIZIUNI ȘI ADUNĂRI

de ALEXANDRU GEORGE

La precedentul Colocviu al scriitorilor români de pretutindeni, care, ca și cel de anul acesta, s-a ținut la Neptun, am avut prilejul să rostesc o alocuțiune exprimând îngrijorarea sub o formă interogativă: există o singură literatură sau mai multe literaturi românești? Se putea pune această întrebare deoarece efectiv în anii comunismului, care au scris în românește (mai puțini fiind cei care au început abia atunci să scrie în românește departe de țară) pot fi luați în considerație în legătură unii cu alții sau trebuie să ne decidem a-i vedea ca niște entități incomunicabile: scriitorii români care publicau în țară și își aveau publicul lor, cei care s-au decis pentru exilul intern, revelându-și operele mult mai târziu, uneori postum, scriitorii care-și găsiseră un refugiu în străinătate, cei care au plecat întrucâtva de bună voie, în fine, scriitorii români de dincolo de Prut, care și-au realizat operele în condiții dramatice, cei mai tineri formându-se oarecum în clandestinitate, în tot cazul, fără legăturile firești cu cei din țară, nici măcar cu literatura de suprafață, oficială, din România. Întrebarea mea și-a aflat între timp răspunsul: limba română e factorul unificator, indiferent că autorii de opere sunt influențați de mediul intelectual străin sau chiar ostil în care trăiesc. Iar pretenția unor oficiali de dincolo de Prut de a impune o limbă „moldovenească” se dovedește o silnică zădărnici...

Cu toate acestea, se simt sciziuni în acest fenomen de globalitate care este literatura română; oricine trăiește în societatea noastră intelectuală înregistrează dureros neînțelegeri, fapte de ignoranță, adversități uneori ireductibile. Diviziunea, un capitol important în politica ultimilor 50 de ani (și care începuse o dată cu abolirea libertăților în februarie 1938) anii de totalitarism ce au marginalizat, exclus, chiar anulat până și fizicește pe mulți scriitori au lăsat urme încă neșterse; cu toate acestea, în principiu, putem enumera pe toți cei care au scris în răstimp în românește, în practică lucrurile stau cu totul altfel, ostracizările, nerecunoașterea, minimalizarea afectând grav imaginea de ansamblu care nici așa nu ar reieși de la sine. Desigur se poate spera că timpul va ameliora situația, dat fiind și faptul că nu există vreo grupare literară sau, hai să-i zicem, vreun partid, care să-și propună o politică de această orientare. Dar sechelele conflictualismului lăuntric, baza teoriei și tacticii marxiste se mențin, din nefericire. Considerarea literaturii și ca un fenomen politic este generală în scrisul și comentariile care au urmat Eliberării din decembrie 1989.

Poate o consecință a acestei situații să fie o altă sciziune nu pe orizontală, cum fusese cea provocată de război, pierderea unor provincii, fuga și emigrările masive ce nu au conținut, ci una verticală, pe generații sau vârste umane. Mai ales cei relativ tineri (dar care uneori numără aproape cincizeci de anișori) osândesc sumar și mai cu seamă întorc spatele literaturii ce s-a scris în deceniile de comunism. Ei nu fac fireasca distincție, pe care eu am pretins-o în judecarea trecutului: scriitorii comuniști, care au servit regimului, scriitorii care au trăit în timpul comunismului, ori în aceeași vreme, dar aflându-se în lumea liberă, scriitorii care au ilustrat artistic societatea în care au fost siliți să viețuiască, fără a o idealiza sau a-i admite imperativele și alții, care măcar prin alegerea subiectelor au scris despre o altă lume, poate doar una tangențială cu comunismul. Dar sunt și scriitori care, precum I.D. Sârbu, au scris literatură comunistă, au unele scrieri fără legătură cu vremea lor, dar au lăsat și scrieri de sertar, de-a dreptul ostile unei societăți care, la un moment dat, le-a oferit și experiența dramatică a pușcăriei. El a fost contemporan prin vârstă și mult mai puțin prin destin, sau prin es-

etica sa literară cu Al. Vona și N. Steinhardt; diferența e enormă, sciziunea dintre ei apărând mai acut decât aceea cu scriitorii din generații diferite...

Diacronia, unul dintre cele mai caracteristice fenomene ale perioadei totalitare, nici nu e luată în seamă de acești „tineri”, deși, chiar în contemporaneitatea lor, s-au petrecut destule lucruri interesante: de ajuns să te gândești la cei care au debutat ori s-au afirmat plenar și caracteristic după liberalizarea de la mijlocul anilor '60 ca să observi ceea ce până atunci nu se întâmplase: o învălmășeală de nume literare de inși de toate vârstele (ca să dau un exemplu de oarecare haz, să spun că, la un an după debut, am luat premiul Uniunii Scriitorilor pentru o carte și m-am trezit în grupul celor care așteptau să primească onorul în vecinătatea unei grațioase tinere de vreo 19 ani, poeta Luminița Coler, premiată la „debut”; or, eu aveam 41 de ani. Cu un an înainte, am candidat la „debut” eu însumi, dar distincția a fost obținută de tânărul domn Al. Paleologu, în vârstă de 51 de ani. Nimic nu mai e de conceput în clipa de față pe generații, dacă luăm în calcul vârsta biologică, cel mult se poate vorbi de momentul afirmării, ceea ce, după mine, e și mult mai semnificativ.

Să mai punem la socoteală un fenomen frapant, pe care eu l-am semnalat la începuturile mele publicistice, pentru că în bună măsură mă aflam cuprins în el: pe vremuri, mai ales poezii, sfârșeau tineri, fie prin epuizare, fie mai sigur prin moarte. De pildă, seria de scriitori intermediari urmând momentul pașoptist sfârșesc brusc, secerăți de boală (Al. Depărațeanu, Al. Sihleanu, Radu Ionescu, N. Filimon) sau abandonând literatura (B.P. Hasdeu, Al. Odobescu, V.A. Urechia). Generația de poeți sămănătoriști (Șt.O. Iosif, D. Anghel, P. Cerna, Emil Gârleanu, Oct. Goga) nu supraviețuiesc unui „moment” caracteristic. Pe când acum... După Alecsandri, Al. Macedonski, asemeni unor excepții, Sadoveanu, Agârbiceanu, E. Lovinescu, H.P. Bengescu, T. Arghezi își prelungește activitatea până în epoca socialistă. Pe atunci, literatura nu era împărțită pe decenii (după modelul nefast și impropriu oferit de Al. Piru) nu se vorbea de douăzeciști, treizeciști sau patruzeciști.

În ceasul de față, trăim o negație radicală a trecutului venită din partea unor tineri care măcar parțial aparțin tot acestui trecut. Ei osândesc totul, în spiritul unui radicalism pe care cultura noastră literară nu l-a cunoscut, fapt cu atât mai curios cu cât „estetica” lor nu e prea lămurită și originalitatea afirmată prin negație nu se prea vede. Scriitorii din timpul comunismului sunt și Leonid Dimov și M. Ivănescu, dar și Radu Petrescu sau Alexandru George. Or, aceștia parcă nu seamănă cu alde Corneliu Vadim Tudor, Dan Frunțelată, Ion Dodu Bălan sau Titus Popovici, deși sunt cu aceștia de vârste foarte apropiate. După câte mi-am dat seama, tinerii intelectuali din ultima generație îi consideră pe cei din seriile precedente niște lași, niște complici prin tăcere la oroarea comunismului, eventual niște duplicitari și fabricanți de iluzii inconsistente sau de droguri bunc doar pentru o amăgire de moment, care, poate, și-o fi avut rostul ei.

Deși s-ar fi zis că e vorba de o frondă juvenilă oarecare, eventual cu accente mai stridente, totul

justificat și prin fenomenul „despresurizării” sau al trecerii de la o simplă oponentă indirectă la un climat de libertate. Fenomenul depășește cu mult experiența anterioară a afirmării agresive prin „generații” mai mult sau mai puțin justificate. El afectează toată societatea cultă românească, nu doar pătura subțire a fiilor de nomenclaturiști și este reversul naționalismului desfrânat, al fuduliei protocroniste și a afirmării unicității noastre pe glob. Schimbarea de regim a fost resimțită mai ales ca un faliment, ceea ce nu atrage în complicitate pe cei ce s-ar putea simți curpiși în această prăbușire. Este reversul pe plan cultural al constatării mai ales din domeniul economic: tot ceea ce e românesc nu poate fi bun, tot ceea ce facem noi e mai prejos de ceea ce fabrică alții, suntem cei mai idioți oameni din lume, cei mai incapabili. Și asta, pentru că până de curând eram cei mai inteligenți, mai admirați, mai minunați, mai recunoscuți.

Pe plan cultural, cui îi mai trebuie romanele imaginației scriitorilor noștri, când au la îndemână floarea literaturii străine, cine să se mai ducă la teatru sau la cinema ca să vadă vreo producție autohtonă?

Pe planul strict al literaturii, cea mai grea vină o poartă criticii literari, care au întârziat procesul revizuirii, singurul apt să marcheze efortul de a dezvălui adevărul și deci de a salva ceea ce merită să fie salvat. (Merg până într-acolo încât cer ca măcar această vastă și curajoasă operație să fie simulată, pentru a nu lăsa impresia că nu a fost făcută, că tocmai cei chemați să se pronunțe au tăcut din lașitate sau comoditate. Efectul imediat trebuind să fie recunoașterea valorilor în alt spirit decât pe vremea comunismului, căci realmente nu tot ceea ce s-a scris atunci a fost prost și nici rezistența prin cultură, pe o suprafață limitată, nu e chiar o legendă.)

Bineînțeles că vinovăția celor care sunt și profesori, autori de manuale, urzitori de programe analitice, fără să țină seamă de revoluția efectivă care a avut loc sub ochii lor e cel puțin dublă. Anul acesta, de pildă, au apărut serii de candidați la bacalaureat care au trăit în comunism. Cum poți să nu îți seama de asta și să-i chestionezi tot despre vechile „modele”?

DISTANȚA APROAPELUI

de SLAVCO ALMĂJAN
(Iugoslavia)

Despre destinul minoritarului român din Iugoslavia știm foarte puține lucruri, deși problema a fost atinsă în repetate rânduri, dar mai mult ca o privire de ansamblu, printr-o optică pozitivistă, fără a coborî mai adânc în structura specificului. De aceea și soarta distinctă a scriitorului din această zonă a fost interpretată mai mult decorativ, la nivelul unei retorici îndulcite cu inadvertențe, ce constituie desigur o judecată defectuoasă.

Noi, după cum știe toată lumea, trăim la o mică distanță de pământul fertil al rădăcinilor autentice, deși distanța dintre textele noastre și timpul pe care-l trăim este tot mai mare. Așadar, anumite texte care au încercat să atragă atenția asupra unor fenomene, stereotipuri sau dileme, au rămas necunoscute, păstrându-se doar în trezoreria băncilor de date locale.

Unii spun că omul poate avea două mame, ceea ce nu este imposibil de înțeles. Se știe însă că minoritarul român din Iugoslavia, respectiv cel trăitor în regiunea de nord, Voivodina, are două țări inspirative: țara transparențelor memoriale și țara spațiului educațional. Tradiția, reflexul artistic, filozofia cunoașterii sunt de origine română, iar cadrul educațional, experiența prezentului, filozofia distanței sunt de sorginte slavă. Nu este simplu să treci prin viață cu o astfel de conștiință istorico-experimentală.

Până nu demult despre noi se spunea că suntem renegați, panslaviști, înstrăinați. Adevărul e că dintre toate aceste categorii putem accepta doar presupunerea că am putea fi niște înstrăinați, mai precis spus, ușor dezrădăcinați, deși, sincer vorbind, eram, un timp relativ lung, doar niște ființe instrumentalizate care călcau patetic pe formula emblematică a scriitorului de frontieră.

Cultura poporului român, limba sa și, mai ales, energia creatoare a expresivității literare și artistice, ce a pătruns în conștiința omului modern de astăzi prin reușita exilaților (mă gândesc aici în primul rând la Mircea Eliade, Cioran, Ionescu, dar, bineînțeles, și la cei ce au rămas la vatra lor), demonstrează că verbul nostru este atemporal și că funcționează în toate împrejurările și toate spațiile. Între tradiția culturii române și formele creatoare ale geniului artistic există, desigur, o corelație strânsă, nepieritoare, pe care noi, minoritarii români din Voivodina, am intuit-o de la bun început. Acest paralelism al specificului complementar articulează modul nostru de a interpreta fenomenele vieții deși, în același timp, ne sensibilizează în așa măsură încât încă mai păstrăm caracterul adolescentin al comunicării cu distanță. Sigur, ar trebui să fim deja la un nivel de maturitate istorică, întrucât minoritarii am devenit în 1918, dar, paradoxal, am rămas fără loc autentic în istorie; nici un manual de științe istorice nu amintește de existența condiției

noastre minoritare.

Aceste ființe nonistorice, cu drept de a participa la ceremoniile culturii liberale, au devenit, fără voia lor, martorii unui proces de descompunere, care va culmina pe la mijlocul secolului al XXI-lea, mai exact, potrivit pronosticurilor, prin 2064, când românii din Voivodina vor dispărea definitiv de pe scena istorică. Noi ne aflăm, așadar, pe o scenă istorică ca ființe nonistorice, chemați să jucăm ultimul act al existenței noastre deconcertante. Nici nu e de mirare că semnele de oboseală și criză de identitate constituie un traumatism specific al minorității aflate în tranziție. Dar, autorii pronosticurilor negre, uită un lucru esențial și anume, că atâta timp cât printre noi, minoritarii, se va găsi măcar un singur om care va ști să interpreteze *Oda în metru antic*, spiritul acestei etnicități nu va pieri. Imaginea lumii se poate schimba, dar visul și bolta cerului își vor păstra fluiditatea și eficiența pentru toate timpurile. Fiecare are acces nelimitat la boltă și la vis. De aceea, nici speranța și nici imaginația nu sunt sisteme închise în sine, iar noi, românii din Voivodina, aparținem, prin coincidență, tocmai sistemelor deschise.

Adevărul este că etnicitatea noastră, din zona voivodineană, trăiește pe viu „sfârșitul istoriei“, și aplicăm aici, nu cu indiferență, formula postmodernă a lui Fukuyama. Și tocmai acum când avem toate șansele să trăim într-un „sat global“, în afara „caracterului absolutist al ideologiei oficiale“, cum ar fi spus Tismăneanu.

În acest context, se impune de la sine o întrebare logică: ce importanță poate avea existența scriitorilor români din Iugoslavia?

Pentru minoritate va fi o dovadă că expresia artistică nu a dispărut acolo unde se păstrează și cultivă limba română. Pentru literatura română înseamnă că vibrațiile ficționale pot obține sensuri multiple, indiferent de distanță și hazardul istoric.

Personal trăiesc o viață cosmopolită, deși în subconștientul meu păstrez structura, aproape didactică, a rădăcinilor culturale, salvatoare de dispreț. Sunt convins că am reușit să păstrăm o rază de lumină în pofida istorismului deconcertant și a idealurilor niciodată bine definite. Pe ruleta istorică, aducătoare de noroc și nenoroc, se învârtesc textele noastre literare, umanizând nostalgia pierdută. Cărțile care au fost scrise, retorica noastră asmată, deconcertantă și apodictică, vorbește atât de limpede despre existența unei lumi paralele, despre discursul distanței netrezite. Noi suntem ca și ciocârliia care a suferit o fractură: știm să cântăm, dar trebuie să învățăm și să zburăm cu o singură aripă.

Scriitorii din Iugoslavia sunt văzuți uncori precum niște peregrini aflați în căutarea

posibilului; ei nu doresc, vorba lui Kundera, ca oamenii să-i admire din cauza virtuții lor; acești codificatori ai particularităților rezonabile așteaptă de la cei apropiați, un lucru foarte simplu: să fie văzuți cu ochiul lucidității și nu al rotației de rigoare.

Câteodată mi se-nțâmplă să visez că nu sînt decît un tei ale cărui crengi trec dincolo de hotar. De aceea, probabil, suspicioșii cred că povestea noastră începe asemănător cu povestea lui Pinocchio: la început a fost un lemn minoritar. De multe ori ne mișcăm printre oameni cu excentricitatea noastră demodată, dialectală, cu cutia de calmante necesare pentru a demonstra liniștea cumplită și cumințenia păstrată la vama distanței istorice. Am devenit, pe neașteptate, adorația aproapelui care râde de marginalismul nostru metafizic. Ce avem de la faptul că, în ultimii cincizeci de ani am publicat cinci sute de volume, într-un tiraj de două milioane de exemplare, când nimeni nu ne citește, când dicționarele ne evită, iar editurile n-au suficientă hârtie pentru exercițiul nostru de identitate literară. Cervantes ar fi făcut din noi o anonimă moară de vânt, capabilă să stimuleze corupția sentimentală.

Pentru mine, ca scriitor român din afara granițelor, literatura a rămas singurul adevăr, dat fiind că existența noastră se aseamănă, de multe ori, cu un vals sentimental, ieftin și incredibil de plictisitor. De aceea și cărțile pe care le publicăm ascund măreția tipătului fără ecou. Noi suntem practic un *proiect* literar ce dorește să reînnoiască rădăcinile în cadrul programului dezrădăcinării pe care l-a propus istoria încă de pe vremea post-habsburgică.

Bibliografia noastră este bibliografia fișelor mobile, a nomazilor literari, deoarece trăim într-un anume spațiu geografic, dar aparținem, neîndoielnic, unei literaturi vitale, prin definiție, prin limbaj, prin compasiune logică. Dar, spre marea noastră mirare, nu rareori ne afirmă falsul, eufemismele, laudatismul infect, viața virtuală. Practic, noi suntem programați să sincronizăm emoțiile noastre cu ideea că ar trebui să devenim stadiul de inocență al „podurilor de legătură“, în loc să fim modalitatea unei orientări fără prejudecăți în sfera cunoașterii. Deja de câteva decenii încercăm să ne autodescoperim prin diversitate, pentru a nu ne autodistruge prin unidimensionalitate. Evident, trăim în ambiguitate: pe de o parte antrenăm de a preveni semnele dramatice ale dezrădăcinării, iar pe de altă parte de a nu renunța la imaginarul imposibil de descifrat.

Ce anume vreau cu acest text? Vreau să demonstrez că tema minorității poate deveni un discurs creativ, că ideea de literatură continuă și că nu ne-am îndepărtat de originea stărilor de spirit și a principiilor poetice esențiale. În sfârșit, am încercat să-mi găsesc liniștea în aceste nădădății despre eficacitatea orgoliului minoritar, la începutul secolului al XXI-lea. Nu știam însă că liniștea nu cunoaște sensul comun al lumii posibile și nici obsesiile existențiale ale minoritarului. Evident, viața aceasta nu este chiar așa cum o vedem, dar este și așa.

Ideea unei singure literaturi române este implicit legată de valorile care creează identitatea românească. Așa cum e absurd a vorbi de două națiuni române, tot așa e un nonsens a vorbi de două literaturi române.

Tema, însă, nu e nouă. Ea a fost abordată de multe ori și din diverse puncte de vedere atât în reviste din țară, cât și din străinătate - nu o singură dată și în revista „Lumină Lină” de la New York.

Ce ar putea face ca literatura unui scriitor român din diaspora să nu fie considerată română? Între alte lucruri, ne putem, deocamdată, gândi la trei: conținutul acesteia, cetățenia autorului, limba scrierii.

1. În privința conținutului, opina N. Manolescu în Cenaclul literar „M. Eminescu” din New York, faptul că un poet român din America vorbește în poezia sa, de exemplu, despre Brooklyn Bridge, World Trade Center, de Idaho sau Yellowstone nu face ca aceasta să nu fie românească, așa cum, adaug eu, nici faptul că poeți sau prozatori din România ce menționează, cântă, descriu în lucrările lor oameni, ținuturi, idei străine de geografia și cultura României, nu face ca aceștia să nu mai fie considerați scriitori români.

2. Cetățenia scriitorului ar putea, după unii, ridica problema unității literaturii noastre. Aici se pune întrebarea: se identifică acel scriitor cu țara de adopție pe plan cultural, la nivel de minte și inimă? Dacă da, lucrul este un fenomen normal și pentru cei mai mulți dezirabil, mai ales atunci când această identificare nu se face în detrimentul atașamentului autentic față de neamul și cultura română.

În această situație scriitorul și opera lui nu cad sub incidența problemei unității literaturii române. Dacă însă integrarea în cealaltă cultură se face în detrimentul celei române avem de a face poate cu o renegare a rădăcinilor, dar nu cu o scindare a unității literaturii române.

Cine se dezice cu știință și voință de originile și apartenența sa la vatra părintească, acela nu va vrea să facă parte nici din literatura română în sensul global al cuvântului, nici din vreo secțiune a ei, dacă ar fi două literaturi române.

3. Limba în care scrie autorul, poate ea fracționa literatura română? Nu. E. Ionescu, Virgil Gheorghiu, Eliade, Cioran, pentru a da doar câteva nume, cu toată distanțarea unora dintre ei de cultura și literatura română, în diverse perioade de timp și pe diverse motive, sunt considerați scriitori români, chiar dacă și celelalte literaturi ale țărilor unde au scris îi reclamă în egală măsură.

UNITATEA SĂ DUREZE

de THEODOR DAMIAN
(S.U.A.)

Limba acestei literaturi nu poate constitui un impediment la recepția ei în cultura română. Din contră, nu numai că ea facilitează promovarea valorilor culturii române în lume, dar dă literaturii române ca atare noi valențe.

În plus, există un mare precedent în cultura română legat de această problemă: dincolo de scrierile românești medievale în slavonă sau chiar greacă, care sunt parte integrantă a culturii române, există scrierile teologice și filosofice în latină și greacă ale călugărilor și episcopilor din secolele IV-XVI, care, așa cum au demonstrat-o mai demult Ioan Coman și Nestor Vornicescu, iar mai recent Mihai Diaconescu, sunt parte integrantă din literatura română.

Celebrii scriitori daco-români din secolele IV-V și de mai târziu, cum ar fi episcopii de Tomis Teotim I și Vetranion, Dacus de Scupi, Gaudentius de Naissus (în Dacia Mediterranea), Niceta de Remesiana (Dacia Mediterranea), Sf. Ioan Cassianul, Gherman, chiar Wulfila, Dionisie Exiguul (după cercetarea Pr. Prof. Dr. Gh. Drăgulin, și Aeropagitul), vestiții călugări sciți de mai târziu între care Leontius de Bizanț și Ioan Maxentius și mulți alții, dacă au scris în limbile greacă și latină, ei fiind de pe teritoriul Daciei străbune, nu mai trebuie să facă parte din cultura și literatura română?

Deci, din punct de vedere principial nu există două literaturi române. Problema este simplă. Ea ar putea exista însă în altă parte.

Nu sunt două literaturi române. E doar una. Dar dacă aceea una e împărțită pe secții: cea din țară, cea din jurul actualelor frontiere și cea din diaspora occidentală? Dacă celelalte două secțiuni din afara actualelor frontiere nu sunt tratate ca cea din țară? Care mai e diferența între două sau trei literaturi române și una cu trei părți inegale din punct de vedere al considerației și tratamentului?

Iată, de pildă, în timp ce secțiunea română din țară se bucură în multe feluri de sprijinul statului, nu același lucru se poate spune de secțiunea română a diasporei. Acolo, în Vest cel puțin,

cultura română e organizată, atât cât este, la inițiativa și prin munca benevolă a unor persoane sau grupuri de entuziaști, cum ar fi cazul Danemarca, München, New York, pentru a numi doar trei.

Studiu de caz: New York-ul. În afară de Centrul Cultural al Consulatului frecventat în general cu suspiciune sau din diverse interese, există Cenaclul literar „M. Eminescu” de la Biserica „Sf Ap. Petru și Pavel”, precum și revista „Lumină Lină” a Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă. Cenaclul se întrunește de opt ani cu regularitate la fiecare două săptămâni, cu excepția vacanțelor; în fiecare an câte 10-15 scriitori, din țară și din SUA, își lansază acolo cărțile sau vin cu diverse prelegeri la ocazii când se celebrează evenimente din istoria și cultura română.

Revista „Lumină Lină”, trimestrială, cu aproximativ 200 pagini pe număr, publică în egală măsură scriitori de acasă ca și din marea diasporă, devenind astfel, ca și prin distribuție, un solid pod spiritual peste ocean între cele două sau trei secțiuni în cadrul aceleiași literaturi și culturi române.

Filosofia Cenaclului și a revistei structurată local, dar cu acțiune globală, are deci în vedere tocmai această unitate.

Pentru susținerea unei astfel de activități, însă, este nevoie de și mai multă atenție din partea forurilor de conducere din țară, de fonduri, de mai multă integrare.

Este literatura română una? Da! Dar această unitate are serioasă nevoie de afirmare nu la nivel teoretic, ci concret în așa fel ca unitatea să dureze și nu să degenezeze întâi în secțiuni și apoi în literaturi române alternative.

Adi Cusin
Elena Indrieș
Ion Drăgănoiu

POATE FI LITERATURA GLOBALIZATĂ?

de LEO BUTNARU
(Republica Moldova)

Încă n-au fost limpezite pe deplin semnificațiile și conotațiile conceptelor *postistorie*, *multiculturalism*, ba chiar și cele ale *bătrânului* deja termen *postmodernism*, că, iată, grăbitele idei ale timpurilor noastre au adus în prim-plan noțiunea *globalizare*. E de presupus că noema în cauză, cu derivata *globalizarea literaturii*, e sugerată de o ideologie fineseculară istorist-sociologizantă sau chiar generată de aceasta. (Într-o primă paranteză, constatăm că DEX-ul, ediția a II-a, 1998, nu merge, cu înregistrarea, mai departe de „domesticitul“ substantiv *globalitate*. Dicționarul enciclopedic (vol. 2, D-G, 1996) atestă substantivul... neutru *globalism*, dar nu și pe cel feminin... - gorgonic *globalizare*. Iar volumul 4 (L-N) al respectivului dicționar, editat în anul de grație 2001, nu inventariază nici atât vehiculatul/vânturatul termen *multiculturalism*.)

Prezumția că sintagma *globalizarea literaturii* ține de o anumită ideologie istorist-sociologizantă ar porni de la considerentul că, judecând din unghiul de apreciere al istoricilor care cred că omul este implacabil condiționat de istoria socială, bineînțeles că și omul-scriitor e supus unei atari situații, ajungând și el, implicit, produsul ei. Adică, dacă istoria socială a lumii va merge spre *globalizare*, scriitorul și rezultatul muncii sale - literatura - nu vor putea evita consecințele generale, globale. Dat fiind că *globalizarea* nu e decât și ea o nouă formă de manifestare a materialismului, s-ar putea susține că literatura *globalizată* (sau a *globalizării*) e una ce valorifică anume ceea ce valorifică în conformitate cu istoricismul (sau... postistoricismul?) în numele principiului realității (și realismului... economic, comercial).

Întrebarea e dacă eventuala *globalizare* a creației literare va ajuta scriitorul de oriunde și de orice naționalitate să-și edifice și să-și

consolideze personalitatea, vocația, caracterul sau îl va clișeiza, și ca scris, și ca individ. În al doilea caz, așa-zisa literatură *globalizatoare*, *globalizată*, *globalizantă* n-ar fi, de fapt, decât o *pseudoliteratură*, tot mai aservită șabloanelor convertite în scheme formale sau conceptuale, devitalizate, și esteticește, și artisticește? Ba mai mult - o literatură căzută sub incidența parodiei și a frivolității. Nu este exclus ca, prin *globalizarea* artei, literaturii, cine știe ce tagmă de *pseudo-intelectuali* să-și generalizeze influența care - să nu ezităm a presupune și acest lucru - ar însemna ca atare oficializarea universală, globală a kitsch-ului. Prin urmare, în ceea ce privește cititorul de literatură *globalizată* nu va mai funcționa una din regulile propuse de Samuel Johnson acum mai bine de două secole și anume: „Curăță-ți mintea de lucruri comune“, regulă ce-i va viza și pe înșiși scriitorii care nu vor fi în stare sau nu vor dori să-și curețe scrisul de clișee și platitudini generalizate, percepute ca atare, ca și cum admise pe plan universal.

Apoi, în potențiala situație de viitor a literaturii sau *pseudoliteraturii*, cum va fi apreciat un scriitor sau altul? Că ăsta e un autor mai *globalizat* sau *globalizator*, iar celălalt - e doar relativ *globalizat*? Și cum va evolua (involua) receptarea și studiul literaturii? Pe calea *marginalizării* sau chiar a *anulării* investigațiilor literare canonice? Ce se va improviza în locul preceptelor și principiilor exegetice relativ consolidate, verificate, la un moment dat parcă general acceptate în cele mai diverse spații literare, culturale, continentale, internaționale sau naționale? Pentru că nu e fără temei temerea că *globalizarea* ar putea comite naiva eroare, spuneam undeva, de a nu ține cont de durata de cel puțin două milenii și jumătate de manifestare, prin discernământ și esențializare, prin consolidare de constante și achiziții de noi di-

mensiuni, a literaturii lumii. Nu cred că greșesc cei care admit că *globalizarea* artelor ar fi una a manipulărilor *pseudocreative*, *pseudoestetice*, menite a satisface pulsuniile primare - tot mai primare! - ale consumatorilor/cititorilor.

În orice domeniu, *globalizarea* presupune și un profit, o comercializare cât mai intensă. Astfel că scriitorii adevărați vor fi și mai mult *marginalizați* din cauza coborârii literaturii la statutul de produs, de simplă marfă. Pentru că „a reintroduce domnia *comercialului* în niște universuri care au fost construite, treptat, împotriva lui, înseamnă a pune în pericol operele cele mai de seamă ale umanității, arta, literatura și chiar știința“, menționa Pierre Bourdieu care se și întreba: „Dacă este adevărat că forțele tehnologiei aliate cu cele ale economiei, că legea profitului și cea a concurenței amenință cultura, c-s-ar putea face pentru a scăpa de această primejdie? Ce s-ar putea face pentru a spori șansele celor care nu pot exista decât pe termen lung, celor care, asemenea pictorilor impresionisti de altădată, lucrează pentru o piață postumă?“ E lesne de înțeles că aceste interogații apar anume în urma tentativelor *globalizării* de a aservi arta, inclusiv literatura, comunei și implacabilei legi a produsului și profitului. În mare parte, *travaliul* artistic, estetic-valoric va fi substituit de preocupări comerciale, neguțătorești, spre succesul acestora din urmă (care devin, de fapt, primele!...). Dar, când se vorbește de literatură ca *produs cultural*, rămân fără atenția necesară cultura și literatura propriu-zise. Când și scrisul artistic este orientat, economiceste, spre *adulmecarea* câștigului maxim într-un răstimp minim, nu mai poate fi vorba de o valoare universală, perenă, ci de o concurență și o... valență la zi. Implicit, aici se subînțelege diferența dintre literatura universală, universalitatea ei, ca importanță, ca valoare, și *globalizarea* literaturii, ca uniformizare și *minimalizare* valorică a acesteia. Altfel spus, o literatură a *globalizării* nu poate fi una a universalității. Literatura universală, încă de la Goethe citire, presupune durată valorică, esență sau consistență, pe când o literatură a *globalizării* ar fi o cochetare nițel ireponsabilă cu tranzitoriul, superficialul, elementarul, ușorul de elaborat conform schemelor, rețetelor, clișeele drept absolutizare a ceea ce anticii numeau *topoi*. Pentru că *globalizarea*, precum menționa J.K. Galbraith, conform doctrinei cunoscute sub numele „Acordul de la Washington“, „a însemnat un act de credință în

Dan Cristea și Dan Mănuță

eficacitatea pieței, în inutilitatea statelor naționale, în divergența de interese între săraci și bogați, dar și în hazard, ca suprem mijloc de a rezolva lucrurile“. Și chiar dacă acel acord washingtonian nu conținea cel puțin o cât de vagă referință la cultura scrisă a lumii, să ne întrebăm, totuși, ce s-a întâmpla dacă ar fi supusă criteriilor globalizării și literatura, adică dacă ar fi orientată spre eficacitatea pieței, privându-i autorii de o apartenență națională, de un specific psihologic și creativ, pe care-l presupune anume proveniența etnică; dacă i s-ar „cere“ literaturii „credință... și în hazard“? După expresia lui Ernst Gombrich, aceasta ar însemna să se distrugă „condițiile ecologice ale artei“ și de a sorti arta, inclusiv literatura, pieirii. Un alt răspuns explicit la pe drept neliniștitoarele interogații de până aici îl formula Pierre Bourdieu, concluzionând că: „nu mai trebuie să alegem între «mondializare», adică supunerea în fața legilor comerțului, a domniei „comercialului“, care este (totdeauna contrariul a ceea ce se înțelege aproape în mod universal prin cultură, și apărarea culturilor naționale“. (Nu este inutil să amintim și titlurile articolelor semnate de Pierre Bourdieu și J.K. Galbraith, inserate în ediția română a revistei „Lettre internationale“ (nr. 33): „Câteva întrebări pentru adevărații stăpâni ai lumii“ e titlul autorului francez și „Criza globalizării“ - a celui american. De altfel, Galbraith subliniază categoric că: „trăim o criză a Acordului de la Washington. Această criză este evidentă pentru toată lumea“.)

Așadar, neavând încă răspunsuri clare, pro sau contra globalizării literaturii ori la provocarea dacă ar fi, totuși, posibil un astfel de totalitarism cultural generalizat, o parte a scriitorimii se arată deocamdată sceptică față de o atare perspectivă. „Or, scepticul - spunea Emil Cioran - nu cunoaște nici un țel: pe care să-l alegi când toate sunt deopotrivă de fragile sau de nule?“ Eu, unul, sunt de partea celor care ar dori ca globalizarea literaturii să nu fie decât o iluzie, o himeră, un țel nul. Iar pentru a prefața unul din posibilele finaluri ale discuției, să ne reamintim câteva versuri ale Emilyei Dickinson, și anume:

„Mergeam din vamă-n vamă/ Cu pas lent și prudent./.../ Știam că următorul/ Putea să fie ultimul pas./ Mergeam cu acest pas nesigur/ pe care unii îl numesc experiență“.

Ar reieși că prudența îndepărtează protector ultimul pas. Pasul prudenței e unul al acumulării de experiență. Lenta precauție, alias negrăbita acumulare de experiență, care lasă timp și înțelegere pentru a corecta un traseu, desigur că este preferabilă fermității de fond care, ușor ironic vorbind, te poate duce în fundul unei prăpăstii ce urmărește/ademenește/așteaptă ultimul pas al omului neprevăzător, grăbit, pripit, excesiv încrezător în dreptatea și țelul său.

În virtutea faptului că fiecare dintre noi este „ceva mai mult decât o ideologie“ (Harold Bloom) și grație unei experiențe pe care o deținem și ne-o îmbogățim în mod personal, eu unul sunt departe de gândul că globalizarea va reuși să se instaurizeze drept o altfel de formă de colonizare, imperializare sau ca o conspirație a cine știe căror secte pseudoculturale. Sau că anumiți prozeliti ai doctrinei respective ar putea submina universalitatea „canonicelor“ edificii ctitorite de Homer sau Dante, Cervantes sau Balzac, Goethe sau Flaubert... Sau, bineînțeles, Shakespeare care, după același Harold Bloom, „ne citește pe noi mai bine decât îl putem noi citi pe el, chiar și după ce ne-am curățat mințile de locuri comune“.

Nu pot fi neantizați, prin globalizare, cei puțini, reamintiți aici, și mulți alți scriitori de geniu, inconfundabili, de inegalabilă greutate valorică, ce au trasat perspective pluriforme, depășind pregnant orice contextualizare care am fi fost tentați să le-o aplicăm. Și iarăși pilduitor, să revenim la Shakespeare, amintindu-ne de compatriotul său Samuel Johnson care ne sfătuia să-l lăsăm pe Marele Will să ne vindece de „extazele noastre delirante“. Pentru că de ce nu ne-am întreba, precaut, dacă ideea despre globalizarea literaturii n-ar ține și ea de niște extaze delirante? Sau de acel ultim pas al lipsei de prudență, după care valoarea literară propriu-zisă, canonică (nu prozelită) ar fi de nerecuperat...

SCRIITORII DIN VOIVODINA

de PAVEL GĂTĂIANȚU

(Iugoslavia)

Scriitorii din afara României, pe lângă faptul că au o importantă contribuție la păstrarea identității culturale a românilor din imediata apropiere a granițelor cu țara mamă, ei pot fi incluși, datorită structurilor artistice în istoria comună a literaturii române, fapt menționat și de Dumitru Micu în cartea sa, **Literatura română în secolul al XX-lea** editată de Fundația Culturală Română.

În ultimul deceniu au fost publicate mai multe cărți ale autorilor români din Voivodina și au fost publicate mai multe antologii unde au fost cuprinși poeții din Iugoslavia. Demn de evidențiat este proiectul Editurii Cronica din Iași, sprijinit de Ministerul Culturii. Este vorba de colecția „Cuvântul care unește“, unde, până în prezent au apărut două volume din **Metafore românești din Iugoslavia**, ediție îngrijită de Catinca Agache și Valeriu Stancu. Antologia oferă o imagine de ansamblu asupra mișcării literare din această zonă.

Simeon Lăzăreanu și Octav Păun semnează antologia **Intrarea în casă** publicată de Editura Fundației Culturale Române în anul 1995. Antologia reunește 27 de autori cu 180 de poeme. Profesorul Gheorghe F. Anghelescu întocmește o antologie a poeziei românești din Iugoslavia, intitulată **Mărturii despre ființă**, publicată de Editura Buna Vestire din Beiuș în anul 1977. În anul următor, la Iași, Cătălin Bordeianu, în ediția **Antologia literaturii și artei în comunitățile românești** scoate volumul întâi dedicat creatorilor din Banatul Iugoslav - o ediție bibliofilă. Nu trebuie trecute cu vederea nici **Antologia poeziei românești** apărută la București - autor Ion Rotariu -, iar, anul acesta, **Istoria literaturii române** de Marian Popa, apărută la Editura Fundației Luceafărul.

Pe lângă aceste antologii, importante pentru cercetătorii din România, în ultimul deceniu au apărut mai multe cărți de poezie și publicistică. La Iași mai amintim Editura Institutului Național pentru Societatea și Cultura Română și Editura Sagituris libris. La București sunt editate cărți de poezie la editurile: Cartea Românească, Editura Fundației Culturale Române, Editura Eminescu. La Craiova, Editura Pasărea măiastră; la Timișoara editurile Augusta, Helicon, Ando turs, Editura de Vest; la Cluj-Napoca editurile Clusium, Europa; la Târgoviște Editura Macarie; la Pitești, Editura Paralela 45, iar la Turnu Severin, Editura Lumina.

Toate aceste apariții editoriale nu sunt nimic altceva decât o contribuție la o singură literatură română care ar avea un numitor comun: valoarea literară. Se impune întrebarea: În ultimul deceniu, editurile din România au tipărit un număr suficient de cărți ale scriitorilor din Voivodina sau nu? Lăsăm ca timpul să răspundă la această întrebare.

Mihai Cimpoi și Theodor Vasilache

gelu ionescu:

„LA «EUROPA LIBERĂ» AM ÎNVĂȚAT RESPONSABILITATEA PE CARE ȚI-O DĂ LIBERTATEA“

Marina Spalas: Domnule profesor Gelu Ionescu, vă aflați la București cu ocazia întrunirii sau a Simpozionului Scriitorilor Români de pretutindeni de la Neptun.

Gelu Ionescu: Adunarea Scriitorilor Români de pretutindeni, așa a fost titulatura anul acesta.

M.S.: Vă mai aduceți aminte că, în 1967, ați făcut adaptarea unei piese, *Mutter Courage*, de Bertolt Brecht pentru teatrul radiofonic?

G.I.: Nu cred că am făcut-o.

M.S.: Așa scrie într-o carte care consemnează piesele de teatru. Vroiam să vă întreb dacă vă mai interesează teatrul sau ce altceva vă mai interesează în afară de cursurile pe care le predați la Heidelberg.

G.I.: Nu-mi amintesc să fi făcut o adaptare. Interesant. Poate că-i adevărat, dar drept să vă spun e un gol total în memoria mea.

M. S.: Nu pot să cred că nu mai țineți minte nici ediția de teatru Eugen Ionescu.

G.I.: Vorbiți de ediția din B.P.T., 1970.

M.S.: Da, și care-i cartea noastră de căpătâi.

G.I.: Îmi pare bine. Era începutul unei preocupări ale mele pentru Eugen Ionescu, care a durat câțiva ani buni și care, într-un anume fel, nu s-a încheiat nici astăzi.

M.S.: Acum ce vă interesează?

G.I.: Fiind lector la Heidelberg, predau româna unor studenți care nu știu nici un pic românește, studenți nemți, care fac timp de două semestre o introducere în limba română, după aia studenți mai avansați cu care fac tot mai mult gramatică. În sfârșit, a treia categorie este aceea a studenților care știu binișor românește și cu care citesc din presă și comentăm, le explic anumite cuvinte, fac multe excursuri în istoria României,

în geografie în parte, în politica actuală și mai fac cu ei și conversație în anumite zile, ca să-i pun să vorbească.

M.S.: Aveți mulți studenți?

G.I.: Stați că termin imediat. Și, în sfârșit, mai am un curs de literatură în limba română. Este unicul loc din Germania, nu știu în alte părți, unde cursul de literatură română se face în românește. Aici vin studenți care știu foarte bine românește; sunt puțini. Fie sunt români veniți în Germania, fie sunt sași care știu destul de bine românește. În total, fiindcă m-ați întrebat de numărul studenților aș spune că sunt o medie de douăzeci de studenți pe an ceea ce este și mult, și puțin. Adică puțin pentru un centru universitar ca Heidelberg, care are 30.000 de studenți; dar pentru un centru mic, reprezintă destul de mult. La München, de pildă, sunt aproape dublu. Uneori mai mult decât dublu, studenți la limba română, pentru că e un oraș cu 1.300.000 de locuitori și deci mai mulți amatori să învețe românește și studenți care știu românește.

M.S.: Să ne întoarcem puțin la Întâlnirea scriitorilor de la Neptun, pentru că, dacă dumneavoastră stați în străinătate, aveți o perspectivă mai amplă. Folosesc la ceva, aceste adunări, altfel decât afectiv?

G.I.: Cred că e o inițiativă bună, care ar trebui continuată, dar în parte modificată, în sensul că intitularea de anul acesta "O singură literatură română" a dat naștere nu la discuții, ci mai mult la efuziuni. Sigur că în mod evident e un concept stabilit din secolul trecut, pe care unii îl mai discută. E un fel de retardare culturală de informație. Sigur că literatura română este toată literatura scrisă în limba română și a fi scriitor român sau nu înseamnă un scriitor care scrie în

românește. Acesta este un scriitor român, indiferent de originea lui etnică. Poți să spui că este un scriitor român de origine evreiască, de origine armeană, sau de origine suedeză, dar el este un scriitor român. Aceste întâlniri sigur că sunt un prilej, cum vă spuneam de efuziuni lirice, dar s-au ridicat și câteva probleme discutând posibilitatea unei mai bune comunicări între scriitorii din diaspora, în special cei din Israel și cei din Basarabia. Și posibilitatea ca ei să fie publicați mai mult, atunci când merită. Pentru că între toți cei care vin sunt unii care sunt scriitori adevărați, aș spune de profesie sau care tind să devină de profesie și alții care sunt scriitori de duminică. Pentru care scrisul e o preocupare secundară. Din acest punct de vedere lumca e amestecată. Cu ocazia asta trebuie să spun că Eugen Uricaru preia o inițiativă pe care a avut-o mult regretatul meu prieten Laurețiu Ulici, i-am spus deci lui Eugen Uricaru, care a făcut o organizare excelentă, că ar trebui ca pe viitor aceste întruniri să se centreze pe o serie de probleme de interes general, probleme mai teoretice poate, care să preocupe mai puțin pe amatorii de literatură sau pe scriitorii întâmplători, și mai mult pe cei din masa scriitorilor profesioniști.

M.S.: Pentru că stați în străinătate și lucrați, predați, cunoașteți persoane interesate de literatura română, cum credeți că poate fi promovată în străinătate, pentru că este o temă pe care se tot bate monedă?

G.I.: Da, știu, promovarea literaturii române în străinătate este o temă veche, cu cântec, care a devenit și un complex. Pentru foarte mulți paralizant. Eu cred că literatura se poate răspândi pe măsură ce valorile ei sunt omologabile de către editurile și publicul din Occident. Nu cred în acțiuni concertate. Nu cred că, de pildă, acum, dacă adunăm zece romani românești și începem să le traducem, am făcut o gaură în cer. Mai e o problemă a traducătorilor. Sunt traducători buni din limba română. În Germania, majoritatea tinerilor, descendenți ai sașilor și secuilor plecați, de mai mulți ani, în alte părți, sunt specialiști care știu bine românește. Dar există problema traducătorilor.

M. S.: Dar este o problemă mai mult a marketingului cultural.

G.I.: Și a marketingului cultural, sigur că da. Însă ea se leagă de un întreg complex de lucruri. Cu cât se vorbește mai mult despre România în mod pozitiv, despre apropierea ei de Europa, cu cât produsele ei pătrund pe piață - o să vi se pară vulgar, dar așa este -, cu cât se vorbește mai mult despre România, despre expoziții, despre produse

culturale sau neculturale, cu atât mai mult crește și un oarecare interes și pentru literatură. După aceea, trebuie bineînțeles, ca orice literatură care vrea să pătrundă pe piața mondială, să nu înceapă cu clasicii. Clasicii pot interveni mai târziu ca un supliment în această difuzare. Numai cu contemporanii. Numai și numai cu contemporanii. Cu acei scriitori care în cărțile lor din România dau un răspuns unor preocupări, unor întrebări care sunt ale întregii lumi și nu numai ale României. Înțelegeți?

M. S.: Înțeleg, dar partea vulgară a acțiunii sunt banii.

G.I.: Banii, adică România să plătească traducătorii?

M. S.: România să facă propagandă culturală pe bani mulți.

G.I.: A, da, sigur că da. Propaganda culturală se face cu bani mulți. Dar nu numai cu bani mulți se face propagandă culturală. Pot să vă dau un exemplu, care poate n-o să placă unor cititori, dar în ultimele luni, în Bavaria, eu trăiesc la München, a existat o acțiune culturală și nu numai culturală, de mare amploare. Cu afișe, cu manifestări, în toate direcțiile, care se chema "Bavaria-Ungaria-1000 de ani". Pentru că se pare, n-am stat să cercetez în istorie, relațiile între casele regale ale Ungariei și ale Bavariei sunt foarte strânse de 1000 de ani. Ei, și s-a făcut un festival cu cheltuială foarte multă, la care a contribuit și Bavaria pentru că e generoasă. Există, de pildă, un festival care va avea loc și în acest an româno-bavarez în care vor fi aduși intelectuali și artiști din țară, dar de mult mai mică amploare. Sigur că banii contează enorm, aveți dreptate.

M.S.: Am vrut să vă întreb cum sunteți dumneavoastră ajutat în predarea limbii și culturii române de către țară?

G.I.: Nu sunt ajutat în nici un fel. Lectoratul din Heidelberg nu există prin acord cultural. Pot să vă spun că în anii trecuți aveam abonamente de la Biblioteca Centrală Universitară și de foarte mulți ani aceste abonamente erau onorate cu regularitate. Acum aceste abonamente au trecut la Institutul Limbii Române nou înființat. Am intrat în contact cu doamna Jinga, care este directoare. Ei au ziarele pe care le-am cerut, dar n-au bani să le expedieze. M-a asigurat că vor fi bani și vom primi ziarele. În afară de ziare și de posibilitatea de a comanda cărți, plătind noi, Universitatea, nu există alt ajutor.

Pentru Heidelberg este o situație specială pentru că, datorită profesorului Heithmann, care e unul dintre cei mai buni cunosători de literatură română, din întreaga lume, noi am invitat la Heidelberg, de-a lungul anilor, pe cei mai importanți scriitori români. Plătindu-le o mică diurnă, o parte din drum și o noapte de hotel, ei au venit și au vorbit cu studenții. Dar a fost inițiativa noastră. O inițiativă pe care o cunoaște Uniunea Scriitorilor foarte bine. De altfel, când se vorbește despre contacte cu străinătatea, Heidelbergul e cel dintâi. Aproape toți scriitorii importanți au venit. Profesori, romancieri, poate vă pot da o sută de nume. Chiar în anii în care a existat cenzura lui Ceaușescu au fost foarte mulți scriitori care au venit și au vorbit liber studenților.

M. S.: În sensul că nu citeau, sau vorbeau liber din punct de vedere politic?

G.I.: Liber din punct de vedere politic.

M.S.: Când vă întâlniți cu colegii dumneavoastră aveți nostalgia colaborării la revista "Secolul 20"?

G.I.: Eu n-am lucrat la "Secolul 20".

M.S.: Știu foarte bine. Dar ați colaborat.

G.I.: Am colaborat, desigur. "Secolul 20" a fost una dintre cele mai bune reviste din istoria culturii noastre și asta i se datorează în primul rând lui Dan Hăulică, un mare animator cultural, pe care-l stimez și cu care am relații de amicitie, lui Doinaș și altora. Noi folosim mai mult secolul XXI, eu mă ocup să prezint studenților "România literară", "Dilema", "22", revistele cultural-politice. Pe studentul german îl interesează și literatura, citește mai puțin, dar îl interesează problemele de politică ale României.

M.S.: V-ați transformat într-un analist politic.

G.I.: E prea mult spus, dar le explic ce înseamnă partidele, care sunt principalele partide, care sunt forțele, ce s-a întâmplat în diversele alegeri. Unii dintre ei știu, au informații parțiale, alții au informații mai amănunțite, dar e o întregă discuție. Am analizat eseuri politice. De pildă, anul școlar trecut, pentru că anul școlar de-abia începe, am analizat un lung eseu de Andrei Pleșu și un lung eseu de Sorin Antohi.

M.S.: Sunt nenumărate lucruri interesante în presa culturală și în aceea de analiză politică.

G.I.: Exact, exact.

M.S.: Dar, dumneavoastră personal de ce contribuiți atât de puțin la presa culturală și politică din România?

G.I.: Pentru că sunt foarte ocupat, am o mulțime de sarcini familiare și pentru că scriu încet și greu. Pregătesc, drept este, un volum de scrieri memorialistice. E vorba de viața mea, dar și de scrieri despre jurnale. Scriu un volum memorialistic, de ani de zile, dar au fost ani în care nu am lucrat nimic. Mai cu seamă n-am scris nimic în perioada de 12 ani, cât am fost la "Europa liberă". Eram atât de obosit de ceea ce scriam și se auzea la radio. Eram atât de concentrat, încât pentru altceva n-am mai avut timp.

M.S.: Experiența de la "Europa Liberă" v-a folosit?

G.I.: În ce?

M.S.: Să zicem în direcționarea idcilor...

G.I.: Mi-a folosit în multe direcții. Nu mi-a folosit în meseria de profesor, în aceea de literat, da. Am învățat, încet-încet, ce este libertatea. Am dobândit în primul rând conștiință politică. Și mai ales am învățat responsabilitatea pe care ți-o dă

libertatea, pe care cei mai mulți de aici o uită. Mulți dintre ziariștii români cred că dacă poți să spui orice, chiar trebuie să spui orice, pentru că ești lipsit de orice responsabilitate și de amendare a celor spuse. Atâta timp cât delictele de presă nu vor fi amendate de lege, libertatea va avea de suferit.

M.S.: Dar există Codul Penal.

G.I.: Da, dar nu se aplică.

M.S.: Bine, în principiu nu se aplică nici o lege.

G.I.: Tocmai. După Codul Penal, Corneliu Vadim Tudor trebuia să fie de mult în închisoare.

M. S.: Poate nu în închisoare, trebuia să ofere probe afirmațiilor pe care le face.

G.I.: Prin repetarea calomniilor putea să ajungă în închisoare.

M. S.: Dacă se dovedea că erau calomniile.

G.I.: Evident.

M.S.: Îmi închipui că experiența de la "Europa Liberă" v-a transformat din literatul visător care erați acum 30 de ani și pe care-l cunoșteam noi într-o persoană foarte responsabilă.

G.I.: Se poate. Sigur m-am schimbat foarte mult, îmi dau seama de asta. Altfel văd totul. Mi-am schimbat și meseria. E adevărat că există o schimbare importantă. Poate că eu îmi dau seama mai puțin de ea, decât cei din afara mea.

M.S.: De aceea vă și întreb dacă nu credeți că ar trebui să contribuiți mai mult la viața socială și politică din România?

G.I.: Eu nu pot să mă întorc în România ca să locuiesc aici și atunci am o posibilitate de contact redusă cu presa din România.

M. S.: Pentru că așa vreți dumneavoastră, presupun.

G.I.: De, ce?

M.S.: Pentru că dacă ați vrea să aveți o rubrică la un ziar n-ar fi o problemă.

G.I.: Nu, n-ar fi o problemă. Mai multe reviste mi-au propus rubrici, și "Dilema", și "22". Asta ar presupune să citesc o presă care îmi vine cu întârziere, pe Internet găsesc numai o parte a ei și ar însemna un ritm pe care nu-l pot avea. Viața mea nu-mi permite deocamdată să fiu atât de liber, încât să pot să colaborez săptămânal, la presa din România. Dar, la anul, voi ieși la pensie, la 65 de ani îmi voi încheia activitatea profesională. O activitate de 19 ani la Universitatea din București, 12 ani la "Europa liberă" și 7 ani la Heidelberg; și poate voi începe să scriu mai mult și despre literatură, și despre politică.

M.S.: Domnule profesor, vă rog să vă gândiți când veți fi liber la câtă lume așteaptă experiența dumneavoastră și cât ar fi de foloșitoare.

G.I.: Vă mulțumesc foarte mult, nu vreau s-o iau ca pe o flatare, vreau să cred că e adevărat. Vă doresc mult succes și multă răbdare.

ATITUDINE ȘI TRAIECTORIE

de GABRIEL CHIFU

O singură literatură. Cum să înțelegem acest motto al întâlnirii de la Neptun? Este premisa de la care pornim? Este concluzia la care dorim să ajungem după dezbateri? Sau este un deziderat mereu năzuit, niciodată îndeplinit? Pentru mine, literatura scrisă de scriitorii români trăitori oriunde în lume chiar înseamnă o singură literatură. Și motivația este simplă: fiindcă literatura aceasta aparține limbii române și/sau ține de spațiul cultural românesc, de spațiul istoric românesc. Fiind unică, această literatură nu este și omogenă. Ea mi se pare că stă sub semnul unei serii de frustrări diferite, cum ar fi: pe de o parte, frustrarea scriitorilor din afara granițelor țării (mă feresc de termeni ca exil, diaspora etc.) că nu ființează normal, că sunt excentrici în raport cu literatura mamică ori cu viața literară mamică. Adeseori, sentimentul lor, aparținând unei culturi, dar existând fizic în altă cultură, este acela de a fi între lumi (*nici-nici*, mai rar *și-și...*). Pe de altă parte, avem știutele frustrări ale scriitorilor din țară; sentimentul marginalității, al vorbirii în gol, al pășirii într-o lume care se închină la zeul divertismentului ieftin sau al banului și care și-a inventat alți lideri de opinie, alte autorități publice, alți profeți decât scriitorul. Iar peste aceste frustrări particulare plutește umbra unei supreme frustrări comune: toți scriitorii români oriunde s-ar afla suferă că scriu într-o limbă de redusă circulație și că literatura lor nu este ajutată, propulsată de o istorie mare și deci vizibilă.

Părăsind acum teritoriul acestor frământări din zona definirii de sine a literaturii noastre, măș întreba care este rostul acestei întâlniri? Uniunea Scriitorilor înregistrează o importantă izbândă prin însuși faptul că adună aici, pentru câteva zile, atâția scriitori români răspândiți peste tot, în cele patru zări: oamenii se cunosc, se privesc în ochi, discută, comunică, au senzația (iluzia) că nu sunt uitați, că există. Ceea ce este absolut meritoriu, ceea ce înseamnă foarte mult. Ceea ce poate constitui un scop în sine, atins. Dar își propune reuniunea aceasta ajunsă la a patra ediție și altceva, lansarea și realizarea unui proiect coerent, bine conturat, concret, care să contribuie, ne-am dori, la impunerea literaturii române în lume? S-ar conveni. Dacă ținem seama de personalitățile prezente aici, atunci suma energiilor este impresionantă. Totul ar fi să existe un crez asumt de toți, ceva care să pună în mișcare potențialitățile creatoare, să le unească, să le transforme într-un unic vector.

Dar ca să putem să ne impunem în lume, cred că se cuvine să apelăm la logica unei cauzalități firești și să facem cel puțin doi pași înapoi: ca să cucerim cu literatura noastră lumea, se cade mai întâi să cucerim, să recucerim spațiul românesc, iar ca să recucerim spațiul românesc este normal, mai întâi și mai întâi, să purtăm și să câștigăm confruntarea cu noi înșine, să ne reformăm interior, ca sistem de așteptări, de aspirații, de percepere a realității și de mesaj, în funcție de noua

configurație a universului politic, istoric, social, metafizic.

Astfel, la un prim nivel, al modelării noastre lăuntrice, câteva dintre adevărurile tradiționale, ce păreau sisteme de referință imuabile, se clatină. De pildă: mintea noastră era încredințată că există *centru și periferie, metropolă și margine* condamnată să rămână îngropată în uitare. Astăzi, în condițiile globalizării și în epoca fulminantei comunicabilități instantanee, creată de ordinatoarele, sateliți și televiziune, nu mai putem vorbi de această *predestinare a polarității*, ci mai degrabă de un *policeism*. Diferențele, marginalitatea, spiritul minoritar sunt apărute căci dau individualitate, dintr-un dezavantaj ele se preschimbă, desigur nu în mod automat, în avantaj - orice loc devine centru dacă îl locuim substanțial, interesant, dacă știm să-i accentuăm specificitatea. Apoi, un alt exemplu, o dată cu căderea zidului Berlinului, o dată cu terminarea războiului rece și cu dispariția binomului de putere Est-Vest, unii dintre noi au crezut că intrăm într-o zodie post-istorică, în care puterea monobloc rezolvă totul și în care e posibil să ne plictisim. Ei bine, nu, istoria nu se încheie, doar se metamorfozează, suferă reformulări, apelând, iată, la zone întunecate din iraționalitatea omului: atâta vreme cât răul este în lume există și tensiuni irezolvabile și nu vom scăpa de stigmatul istoriei. Tragedia americană recentă ne arată cu o prisosință pe care nu ne-am fi dorit-o.

Acum, la al doilea nivel, al re-cuceririi publicului românesc. Pentru a-l recuceri trebuie să acceptăm că după 1989 l-am pierdut. De ce l-am pierdut? Cauzele sunt multiple. Înainte de 1989, și situația este similară în mai toate țările din Estul comunist, scriitorul era privit ca o autoritate, ca o călăuză și chiar ca un profet, ceea ce astăzi nu se mai întâmplă. Literatura îndeplinea înainte de pragul istoric amintit și unele funcții suplimentare, în afară de funcția sa naturală, *funcția estetică*. Acestea îi sporeau literaturii prestigiul, aura, influența. Să încerc o aproximare rapidă a lor. Unu: *funcția strict subversivă*, literatura română miza pe esopism, pe parabolă, pe vorbirea printre rânduri. Dincolo de primul mesaj simplu de detectat, scriitorul așeza ca într-un palimpsest un mesaj mai greu de descoperit de către cenzură, dar pe care ochii atenți ai cititorilor îl decodificau. Mesajul acesta secund, ascuns, avea o referire directă și critică la adresa realității politice imediate, altfel intangibilă. Doi: *funcția pe care nu știu s-o numesc decât printr-o metaforă - literatura era un fel de casă pentru toți cei fără adăpost*. Datorită caracterului său ficțional și esopic, cu precădere poezia, proza aveau un grad de libertate mai mare decât al celorlalte domenii, așa încât scriitorul își lua în sarcină ceea ce în chip direct istoricul, analistul politic, sociologul, ziaristul etc. nu-și îngăduiau să spună. Trei: *funcția magică, simbolică și funcția de izbăvire a*

literaturii. Introducând normalitatea, gândirea liberă, triumful imaginarului, aristocrația spiritului în lumea cu susul în jos, literatura era o valoare în jurul căreia ne solidarizam, ca o zonă înaltă abstrasă din cotidianul imund, care nu ascultă de regulile imperiului uniformizator, de regulile lumii pe dos. Astăzi nu mai e ce a fost. Cum spuneam, zeii la care se închină contemporanii noștri sunt alții, fie că ne convine, fie că nu ne convine. Pentru ca literatura noastră să conteze, se cade să venim cu picioarele pe pământ, să pricepem exact pe ce lume trăim și să ne adecvăm mesajul cu așteptările celor din jur. Ideea cărții înțelese ca o marfă care intră în concurență cu alte mărfuri mai atrăgătoare, a cărții ca marfă care trebuie impusă prin marketing inteligent și prin publicitate agresivă nu trebuie să ne sperie.

Cu asemenea corecții de atitudine și de traiectorie putem aspira la o modificare a locului nostru în viața publică românească și chiar la o modificare a locului pe harta literară a lumii. După cum putem pune la cale proiecte oricât îndrăznețe și putem să cerem un alt tratament din partea instituțiilor statului, privity ca partener de dialog. Idei sunt destule.

Eu schitez în fugă doar câteva, sub forma unor interogații mai mult sau mai puțin retorice. De pildă, de ce să se cheltuiască sume exorbitante pentru albume, fie ele fascinante și eterne, care să zacă nedistribuite cine știe pe unde, în loc să traducem în câteva limbi importante, să publicăm și să lansăm simultan, în capitalele respective, zece mari cărți ale literaturii române de azi? Cărți bine alese, din toate generațiile și de diverse formule ale scriiturii. (Propunerea aceasta are o paternitate celebră.) Poate am pierde investind în acest proiect cultural, dar am pierde ca un stat care se respectă, un stat inteligent, care mizează pe spirit și este în pas cu vremea.

Apoi. Este posibil ca scriitorii români - toți, probabil nu există excepții -, să nu mai fie plătiți pentru cărțile lor și, deci, meseria de scriitor practic să nu mai existe la noi? Nu e o tristețe fără seamăn și nu este inacceptabil? Sărăcia statului nu este o scuză. Bani nu sunt neapărat puțini, dar în destule cazuri sunt aberant, delirant distribuiți. Astfel, e cu puțință ca un director de regie sau de întreprindere de stat (subliniez, de stat, nu particulară) să câștige într-un an prima mai mari decât suma pentru întreaga cultură scrisă a unei țări? Nu e o nebunie și nu e sinucigaș să se întâmple așa? Dincolo de autocompătimitate, situația este îngrijorătoare și ceva ar trebui schimbat. Reuniunea de la Neptun ar putea constitui, între altele, originea acestei necesare schimbări.

HERMENEUTICA DERIZORIULUI

de ERAN SELA

(Israel)

În urmă cu mulți ani, „când eram mai tânăr și la trup curat...“, vorba concetățeanului meu Cezar Ivănescu, s-a trezit în mine, pentru a nu se mai stinge, patima pentru cuvânt, boala fără lecuire, izbăvire de prigoană și uitare. Cuvântul grăit și cel dezgrăit, slobozit în scris a devenit pentru mine cap și începutură a toate câte sunt, planeta pe care întârzii, lumea în care mă preumblu, acvariul în care mă sufoc, visul în care mă scufund, iluzia în care mă alint, femeia cu care mă iubesc, abisul cu care încerc să mă împac.

De la scrisoarea din 1521 a lui Neacșu ot Dolgăpole către junele Hanăș Beagnăr din Brașov, trecând prin **O samă de cuvinte, Istoria ieroglifică** a lui Cantemir, Ienăchiță Văcărescu al cărui testament literar („Creșterea limbii românești/ Ș'a patriei cinstire“) este cel mai nobil legat ce ar putea lăsa un om de geniu posterității sale, cum zicea Odobescu, prin Iancu Văcărescu, cel care în Prologul din 1819 la deschiderea Teatrului românesc îndemna: „În el năravuri îndreptați/ Dați ascuțiri la minte/ Podoabe limbii noastre dați/ cu românești cuvinte“, poposind, pentru a mă delecta, în delta **Țiganiadei** lui I.B. Deleanu, cu ai săi Corcodel, Cucavel, Parpanghel, Giolban, Ciormoi, Janalău, Boroșmândru, Nascocor din Cărlibaba ș.a. Iolăindu-se în gura mare, am ascultat glasul Bolintineanului, m-am înclinat cu respect în fața distinsului tânăr ofițer Vasile Cârlova la care, promis, mă voi reîntoarce. Nu înainte de a-i reaminti pe G. Sion („Mult e dulce și frumoasă/ Limba ce vorbim/ Altă limbă armonioasă/ Ca ea nu găsim“), Gr. Alexandrescu („Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate...“), pe nebulosul I.H. Rădulescu („Și tremur de nesațiu și ochii-mi văpăiază...“), Bălcescu, Al. Russo, Costache Negruzzi, Anton Pann „cel isteț ca un proverb“ și pentru mai dreapta cinstire a umii căruia a militat Ion Barbu, Alecsandri, Odobescu, N. Filimon, marele Hasdeu, Domnul nostru Mihai Eminescu, neasemuiții Creangă și Caragiale, Slavici, Macedonski, Rebreanu, Sadoveanu, Arghezi, Bacovia, I. Barbu, Blaga, Mateiu Caragiale, Camil Petrescu.

N-am, evident, intenția de a face un curs scurt de istorie a literaturii române, am însă petulanța, precum Cârlova privind ruinurile Târgoviștei, „Așa și eu acuma, în viscol de dureri/ la voi spre ușurință cu triste, vii păreri“. Mi s-a atras atenția că, în literatura română de azi, mulți dintre idoli generației mele au fost alungați de pe soclu. Fenomenul e firesc, probabil necesar, în împlinirea ciclică a unui ritual. Personal, nu mă sperie și nu mă îngrijorează, dacă repunerea în chestiune e

făcută cu mijloace adecvate și într-un scop elevat. Abjecția în cultură e negarea culturii însăși și autodemiterea din funcția de exponent sau de promotor al ei.

„Toate rasele mari - scria Călinescu în **Istoria literaturii române**, compendiu - se caracterizează printr-o adâncă noțiune a eternității și prin punerea vieții terestre în dependență de absolut... Sentimentul adânc al providenței îl au românii în cel mai înalt grad și ceea ce s-a socotit scepticism, fatalism, nu e decât credința că Zeul nu ajută în faptele necuvenite. Când, prin urmare, studiem literatura română e greșit să măsurăm cu dimensiuni superficiale. Civilizația și cultura poporului român sunt străvechi și literatura nu-i decât o formă secundară și deloc obligatorie“.

Față de cele de mai sus, spusele lui Emil Cioran sunt de natură să clatine convingeri: „A fi român e o condiție ingrătă, greu de asumat. Trebuie să faci un efort lăuntric pentru a-ți mărturisii fără înconjur românitatea... Dificultatea de a fi român este și complexul acesta al provinciei... Acceptaserăm dintotdeauna deriziunea istoriei noastre...“

În anii tinereții mele, marii mei prieteni: Lucian Raicu, Florin Mugur, Virgil Duda, Norman Manea și cu mine ne-am asumat în România acelor ani condiția de evrei-scriitori români, cu tot ceea ce implica această condiție și, mai ales, asumarea ei. N-am fost eroi, ci numai supraviețuitori.

Ca scriitor, am învățat de timpuriu, din scrisorile lui Rilke către un tânăr poet, că „e bine să fii solitar, căci solitudinea și faptul că un lucru e greu trebuie să ne fie motiv în plus de a-l împlini... iubiți-vă singurătatea și purtați durerea pe care v-o cauzează cu jale frumos tânguitoare... creatorul trebuie să fie o lume pentru sine...“ Și

încă: „Trebuie să lași să se desăvârșească orice impresie, orice sămbure de sentiment, în sinea ta, în întuneric, în necuvânt, în inconștient, în sfera ce nu o poate atinge conștiința și să aștepti cu adâncă smerenie și răbdare ora de naștere a unei noi clarități; asta, doar asta înseamnă a trăi ca artist în înțelegere și creație“.

Cu timpul, împreună cu prietenii sus amintiți și încă puțini alți câțiva am descoperit și plăcerile maieuticii, menite adesea să echilibreze asceza actului creator.

Astăzi, „îmbogățit“ în ani și eliberat de circumstanțe, mă surprind ades și mă complac în flagrant delict de sentimentalism care edulcorează tensiunea tragică dintre necesar și posibil, parte integrantă din ființa mea, mozaic recompus din timiditate, reticență, izolare, luciditate excesivă, nevoia vitală de autenticitate, impulsivitate, amărăciune, scepticism, neantizare, gratuitatea fapturii, derizoriu. Clovnul e personajul principal și fără de moarte al lumii mele. El este Poetul, ideea invincibilă de perenitate. În **Cartea de recitare**, capitolul „Dens Puerilis, Cârlova“, îndemna Nichita Stănescu: „Să iubim pe poeți. Să-i iubim pentru că ei există și pentru că noi existăm. Să iubim poezii pentru darul cuvântului cu care sunt învestiți. Un poet este tot timpul și oriunde, din simpla pricină că este.“

În limba în care s-au putut ivi neasemuițele versuri: „Nu credeam să-nvăț a muri vreodată“ sau „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă/ Sufletului nostru bucuros de moarte“ nu cunosc o mai frumoasă definiție a Poeziei decât pe cea a lui Labiş: „Deși din implorații și rămurișuri pure/ Ori din cristale limpezi ce scânteind se rup,/ Intrând în ea să tremuri ca-n iarnă-ntr-o pădure,/ Căci te țintesc, fierbinte, prin ghețuri, ochi de lup“.

Dincolo de problemele, nu lipsite de importanță, privind apartenența la „o singură literatură română“ a tuturor celor care-și convertesc gândurile și simțămintele în limba lui Eminescu, indiferent de locul existenței lor fizice, publicarea și răspândirea producției lor literare ș.a.m.d., ceea ce mi se pare că trebuie să stea în centrul preocupărilor noastre este „creșterea limbii românești“ și apărarea ei de stricătorii ocazionali sau permanenți, numeroși și dăunători pe termen lung.

„Arta - își încheiea Călinescu prefața la același compendiu - este o expresie a libertății, prin definiție, căci ea nu acceptă limitele istoriei. Ea ne învață a privi lucrurile de sus, ca pe niște fenomenalități, în perspectiva uriașă a morții. Arta garantează cea mai nobilă dintre libertăți: libertatea de a fi, o oră pe zi, singuri și intelectuali“.

Alexandru George și Serafim Saka

(PATRU) PRECIZĂRI SUEDEZE

de C. GEORGE SĂNDULESCU
(Suedia)

Mă aflu din nou în România: după treizeci și trei de ani de absență. Bătuți pe muchie. O viață de om. De om din **Biblia** zisă Nouă.

Invitat de Eugen Uricaru la Neptun, mă trezesc întrebând prin Internet, în California, unde, se află exact pe litoral, localitatea asta necunoscută mie. California nu știe. Telefoniez atunci în Belgia, la sediul Pieții Comune, unde un prieten bun îmi spune „Neptun se află la zece kilometri nord de Mangalia”.

Abia acum vin acasă: mă năvălesc amintirile. Ultima dată am fost la Mangalia în vacanță, copil fiind, zorind spre prima zi de școală din viața mea, la 1 septembrie 1939: am văzut primul vas de război ancorat, nu departe în larg... Să fi fost american? Să fi fost rusesc? Să fi fost german? Întrebări fără răspuns în mintea mea de copil de atunci.

Astăzi aș vrea tare mult să dau o fugă până la Mangalia... Poate vasul-fantomă mai e încă acolo.

Dar mă reține Întâlnirea Scriitorilor de la

cea ce apare important în perioada de după 1990 este procesul reintegrării tuturor valorilor în contextul cultural general românesc. Firește, acest proces a fost și este marcat de toate complexele culturii românești care, de astă dată, s-au întâlnit, s-au încrucișat și s-au suprapus cu complexele culturii românești din afara țării, din diaspora, din exil și din exilul interior, pe care l-au cunoscut românii basarabeni sau nord-bucovineni. Complexului culturii minore, care ar fi cultura română, însoțit de cunoscutul autodispreț, i s-a asociat provincialismul sau universalismul, fenomen asociat celui dintâi; s-a revigorat conștiința Drumului spre Centru, atât de caracteristică nouă. Procesul reintegrării, aducerii acasă a valorilor, a fost marcat, apoi, de partizanatele politice, de confuziile de criterii (etic și estetic) și de toate complexele care se manifestă în cazul exilatului. Integrarea se face dincolo de aceste complexe și în ciuda lor.

Nu ne prea plac modelele la ora aceasta, oră a globalizării și a europenizării ca singure modele acceptate, dar un anumit cod deontologic se cade să-l urmărim în felul în care facem această integrare.

Există, după cum se știe, modelul Eliade care presupune o acceptare a modului de a fi românesc, o legătură organică cu trecutul, într-un cuvânt, a creației în pofida *rupturii* eventuale. Există și modelul Cioran, care înseamnă *apologia* rupturii totale, absolutizate, confundarea vinei etice cu cea etnică (de totul e vinovat „neantul valah”), detașarea de patrie prin resentiment și blestem, printr-o ură iubitoare. S-a mai agitat insistent și lepădarea de modelul Eminescu.

Însuși Mircea Eliade recomandă modelul Dante opus modelului Ovidiu. Cel dintâi transformă exilul într-o sursă de inspirație, trecând peste condiția complexelor frustrării și cantonării în *ruptură*. Ovidiu este însă simbolul exilatului *proscris*, care tânguie și scoate mereu regrete fiind dominat de „nostalgia lucrurilor pierdute” și de o elegie interminabilă („Mai mult decât un stimulent pentru Dante, exilul era însuși izvorul inspirației sale”, spunea Eliade).

După Eliade, se cade să profităm de ruptură, s-o valorizăm în pozitiv.

Vorbeam despre faptul că la Chișinău a sosit, într-o bună zi, profesorul Horst Fassel cu intenția

Neptun. Particip cu pasiune. Vorbește Uricaru. Frumos. Dar nu ajung să iau cuvântul. Spre seară, însă, o fată din Voivodina - Ileana Ursu - mă face să-mi ies din rezervă. Ea afirmă sus și tare că nu este - în nici un caz - „diaspora”. Firește că nu sunt nici eu!

La urma urmelor, umblu ca Ulise - pe uscat însă - de o viață de om și nu am auzit cuvântul nici la suedezi, nici la englezi, nici la americani. Fredonez *An American in Paris*. Henry Miller & Hemingway & Faulkner & Eliot & Pound..

Au fost ăștia toți din „diaspora”? Prea sună a lecție de botanică. Iar apoi: vezi tu un francez exilat în Piața Comună? Nici gând!

Cer cuvântul lui Gabriel Dimisianu, coleg de an din promoția Camil Petrescu, și spun puțin din cele de mai sus.

Dar tema conferinței? „Pentru o singură literatură română.” Mă atrage puternic următorul comentariu: cuvântul LIMBĂ este în parte integrat

în cuvântul **literatură**. Și în foarte mare parte integrat în cuvântul **română**..

Un român fără limbă? Numai năvălitorii turci puteau închipui așa ceva.. Câte limbi or fi mai tăiat ei? Dar ceilalți năvălitori?

Spun și despre asta un cuvânt-două. La discuții. În ședință deschisă.

Dar îmi mai rămân două precizări de făcut. C este oare limba, fratele meu?

Mă mărginesc să citez, foarte, foarte schițat, definiția pe baza căreia Joshua Fishmann cu sociolingviștii lui au refăcut cu mult sânge limba de azi a statului Israel. Am avut și eu ca studenți pe unii dintre foștii lui studenți. Marele paradox wilde-anean este că știința limbii nu se simte chemată să definească limba. O fac alte discipline pentru ea.

În sfârșit, la al patrulea punct mă trezesc vorbind și despre televiziune: președintele Uniunii Scriitorilor pomenise de limba noastră „martirizată” de neagra cutiuță *parlântă*; mă trezesc filozofând, ca Dinu Noica, despre dureroasa binaritate *imagine versus cuvânt*. Imaginea omoară cuvântul. Îl face să fugă în neant. Rămân numai un pumn de cuvinte *très très coriaces*, oh și câte interjecții, mai ales în filmele mai decolate. Uricaru ia cuvântul imediat după mine: cred că l-am supărat. Dar nu. Era altcineva care-l supărase. Nu eu. *Better luck next time*.

(POST)FETELE EXILULUI

de MIHAI CIMPOI
(Republica Moldova)

de a se preocupa de creația coloniștilor nemți din Basarabia. M-am gândit: Uite, nemților nu le sunt de ajuns Goethe, Schiller, Mann, ci mai caută și modestele valori create de câțiva nemți coloniști. Peste câțiva timp la Stuttgart au și fost reeditate cele câteva romane, culegeri de nuvele și versuri apărute în Basarabia la începutul secolului al XX-lea. Cei câțiva romancieri, nuveliști și poeți au fost în modul cel mai firesc reintegrați contextului cultural german, așa cum a fost reintegrat - fără invinuire de colaboraționism - și opera lui Brecht, care trecea drept cel mai strălucit exponent al realismului socialist.

Ne lipsește, evident, calmul, caracterul *ășezat* al acestor reintegrări și relecturări germane.

Bineînțeles că procesul reintegrării trebuie ghidat de criteriul valorii, singurul criteriu universal aplicabil în acest caz. Se cade să ținem cont însă de faptul că în exil, în afara țării, cultura românească se face cu prețul deosebit al rezistenței, al luptei permanente pentru identitate, limbă și valori.

Regretăm că despre ceea ce se întâmplă în Basarabia la ora aceasta se știe puțin sau cu multă

aproximație informațională, că fenomenul basarabean este judecat cu criterii abstracte, speculative și negativiste (postmoderniste). „Observator cultural” asociază insistent și cu multă rea-voință naționalismul basarabean naționalismului promovat de către Corneliu Vadim Tudor.

Ca să vă pătrundeți de „naționalismul” basarabean, v-aș ruga, dragi colegi, să vizitați vreo școală fără încălzire și fără manuale, fără elevi - căci mulți nu sunt școlarizați din cauza lipsei de îmbrăcăminte și încălțăminte - și fără învățători și profesori, aceștia fiind plecați în străinătate în căutare de locuri de muncă (În satul meu, Larga, ei se salvează cu loturile de pământ pe care le lucrează, căci pe parcursul anului școlar 2000-2001 au primit un singur salariu!...) Sau să vizitați școala românească din Tiraspol căci i se interzice funcționarea pe bază de alfabet latin ori cea din Tighina ai căror copii sunt duși, cu un autobuz dăruit de Primăria Municipiului Chișinău, în altă localitate.

Există un terorism la scară mondială, dar există și unul al nostru local, precum cel din Transnistria. V-am mai invitat și la acțiunile noastre pentru păstrarea identității noastre și apărarea limbii noastre, care este, din 1991, limbă oficială și care acum este amenințată de reimpunerea limbii ruse ca a „doua” limbă de stat, adică de fapt *singura* și *prima*. Reîncepe, în fond, procesul de desnaționalizare (de mancrutizare), de ștergere a identității naționale a românilor basarabeni.

Albert Camus spunea că menirea culturii este aceea de a striga în fața pericolului existențial.

Nu v-am propus, prin urmare, decât un strigat în fața primejdiei.

Să nu ne dedăm unei lamentații de felul aceleia a biblicului Iov, ci unor acțiuni concrete: de schimburi culturale, editări, acțiuni de promovare a valorilor noastre comune și de cunoaștere reciprocă.

IDENTITĂȚI ETNICE ȘI ARTISTICE

de GR. C. BOSTAN

(Ucraina)

Pe parcursul a două secole (1775-2001, cu excepția anilor 1918-1941, 1941-1944), în epocile de dominație străină, în Bucovina s-a încercat în permanență (din motive lesne de înțeles) o înstrăinare - și politică, și culturală - a acestui ținut strămoșesc de masivul etnic românesc. Au existat perioade de: a) izolare relativă (1918-1919), prin limitarea accesului populației de aici, a intelectualității, la valorile spirituale naționale (românești) și b) de izolare totală, în perioada sovietică a anilor '40-'50 - prin interzicerea circulației cărții românești în regiunea Cernăuți, impunerea forțată a regionalismului "sovietic socialist moldovenesc", dar și a "superculturii" imperiale (ca și în epoca habsburgică).

Privite în ansamblu, în plan retrospectiv, aceste tentative de neutralizare a spiritului românesc nu puteau să aibă sorți de izbândă într-un spațiu cu atât de străvechi tradiții culturale autohtone, spațiu ce a intrat în aria de etnogeneză a poporului nostru.

Unul dintre suporturile cele mai importante (dacă nu chiar principalul) ale spiritualității românești din spațiul carpatonistean (act. reg. Cernăuți) a fost și rămâne încă, la începutul mileniului III, ceea ce încă Alecu Russo numea "întâia fază a civilizației unui neam". Marile colecții etnofolclorice din sec. 19-20 reconstituie un sistem amplu și foarte consistent de fenomene adiționale (în unele compartimente ale sale mai bogat chiar decât în alte zone românofone) ce țin de temeiurile culturii noastre populare. Acest repertoriu ne stă drept mărturie elocventă a persistenței multisekulare a elementelor definitorii ale spiritualității românești în spațiul carpatonistean cu ținuturile-macă ale Țării de Sus Cernăuți - Herța - Hotin). Întregul patrimoniu al creației noastre populare (sistemul de ritualuri, de cântece, de jocuri, de dansuri, de obiceiuri, de obiceiuri poetice tradiționale care s-a perpetuat până spre zilele noastre) n-a putut fi "descălecat" și el tocmai pe la 1359 în acest spațiu (cum se vede și el în multe lucrări ale oponenților noștri); el a existat mai înainte, s-a dezvoltat pe teren propriu, după cum am demonstrat într-o carte apărută acum trei ani.

În mediile rurale cu populație autohtonă compactă, adevărate centre de cultură națională, avansurile demografice din sec. 18, 19, 20 n-au putut destrăma și deforma străvechiul și vigurosul ansamblu artistic al creației noastre populare ce se integrează plenar în contextul tradițiilor românești (Moldova, Transilvania ș.a.). O mare parte "exotică limitofă" (îmbinare de componente eterogene) se observă doar la periferia acestui masiv și în unele localități cu populație mixtă sau asimilată (ucrainizată, rusificată) în secolele al XIX-lea și al XX-lea.

Sub aspect etnologic, nordul Bucovinei (regiunea Cernăuți) prezintă un mare interes - anume datorită faptului că această zonă, prin constantele ei poetice: 1) se integrează (fără anumite rezerve) în arealul etnocultural românesc; 2) datorită originalității ei artistice; 3) prin forța de iradiere a tradițiilor populare asupra repertoriului național.

Când facem asemenea constatări avem în vedere mai cu seamă literatura populară, dar și cea scrisă.

A doua fază a civilizației unui neam (dacă putem să înțelegem ideea de mai sus), creația artistică culturală (inclusiv literatura scrisă) a evoluat în Bucovina mai anevoie (în comparație cu folclorul); ea a beneficiat de un mediu cultural național mai puțin constant, mai deschis și mai accidentat de diverse metamorfoze istorico-demografice și ca-

taclisme politice ce au determinat lungi perioade de stagnare, de impas (ultimul pătrar al secolului al XIX-lea), de "vacuum" (anii '40-'50 ai secolului al XX-lea) și reveniri dificile la tradițiile naționale (anii '60-'80 ai secolului al XX-lea).

Sincronizarea (culturală) cu patria istorică a fost întotdeauna (și din păcate a rămas) în nordul Bucovinei relativă, parțială (nu definitivă ca, bunăoară, în Transilvania de până la 1918), atingând mai mult sferele ideologice ale creației și mai puțin pe cele estetice, paradigmatică. În condițiile vitrege dintotdeauna (cu excepția unor scurte perioade istorice - anii interbelici), scriitorii (și în genere toți oamenii de creație) au făcut aici mai întâi operă de culturalizare și apoi, în mod adesea suplimentar - artă pură. De aceea, orice manifestare artistică, orice scânteie de talent (cum zicea N. Iorga) este aici deosebit de importantă și trebuie să fie observată, sprijinită, cultivată în patria istorică.

Unii exegeți (nu numai străini, ci și de-a noștri) se mai întreabă și acum: ce se ar putea să-i intereseze, în sens valoric (spiritual), acest ținut? În afară, desigur, de faptul că de aici și-a luat zborul spre spații universale poezia lui Eminescu, că aici a trăit cel mai de seamă înaintaș al muzicii naționale, Ciprian Porumbescu, unul dintre iluștrii noștri pictori portrețiști, Epaminonda Bucevschi, marele etnolog român S. Fl. Marian, personalitate de excepție în domeniul valorificării culturii populare.

Evident, câteodată nu sunt trecute cu vederea nici alte contribuții bucovinene de nord în domenii diverse: publicarea capodoperelor poeziei populare naționale (în gazeta "Bucovina"), prima antologie de "scripturi române" (Lepturariul lui Aaron Pumnul), prima istorie a literaturii române (Vasile Chermon, născut în comuna Crasna), prima colecție de arii populare (Carol Miculi), debutul cernăuțean al lui Lucian Blaga ș.a., precum și marile școli academice (bizantinistică, sociologie, istorie, pedagogie, fizică și matematică ș.a.) cunoscute în întreaga Europă din anii '30 ai secolului al XX-lea), când Cernăuțiul cu celebra lui Universitate a devenit un distins centru de cultură și civilizație românească și europeană.

În ceea ce privește literatura (beletristica) mai persistă azi "verdictul" lui George Călinescu: "Bucovina s-a remarcat dacă nu prin creație, printr-o puternică culturalitate", se mai ține cont de unele superficialități impresioniste ale acestui remarcabil critic și istoric literar care, din păcate, n-a cunoscut întreaga operă a lui Mircea Streinul, Iulian Vesper, Traian Chelariu și a altor "suprarealiști bucovineni" ("iconari").

Sperăm că nu vom fi acuzați de un fals "patriotism regional", dacă vom spune că, în urma unor selecții riguroase, făcute cu mult discernământ (lăsând la o parte orice opinii preconcepute) s-ar putea scoate la lumină multe valori artistice bucovinene, marginalizate atâta timp, valori care, fiind eliberate de balast, ar putea face față exigențelor oricăror antologii, istorii, enciclopedii de rezonanță națională: Iraclie Porum-

bescu, cu "narațiunea sa colorată, scrisă cu vervă" (C. Buzatu), S. Fl. Marian și ca un bun „scriitor popular“, T. Robeanu ("observat" și de Laurențiu Ulci în antologia sa **O mie și una de poezii românești**), Gavril Rotică - "ales cântăreț liric" (M. Sadoveanu), care "ne-a făcut surpriza unei evoluții spre poezia subiectivă" (Eugen Lovinescu), Ion Grămadă, în persoana căruia "Bucovina pregătea un mare prozator, cel mai personal dintre prozatorii bucovineni" (Perppessicus), Emanuil Grigorovitză cu "interesante amintiri-tablouri" (George Călinescu), Vasile Gherasim - distins eminescolog și scriitor (Șerban Cioculescu), Traian Chelariu, poet "remarcabil și original" (Nicolae Manolescu), Mircea Streinul cu unele "frumuseți litanice" (G. Călinescu), dar mai ales cu două romane importante **Ion Aluion** și **Drama Casei Timoteu** - ultimul - "roman cu adevărat mare... care poate sta cu cinste alături de înaintași ca Liviu Rebreanu sau Mihail Sadoveanu, continuându-i cu vrednicie" (Miron Radu Paraschivescu), Iulian Vesper "interesantul poet de nord" cu "versuri de o originalitate ce trebuie subliniată" (Eugen Simion), Vasile Levitchi care "a scos acorduri lirice suave... din strunele înfiorate ale înstrăinării" (Mihai Cimpoi), alții din timpurile mai vechi și mai noi... Suceveanu, Zegrea, Tărățeanu, Prepeliță ș.a., care sunt de luat în seamă.

Citind o serie de "dicționare", "istorii" ș.a., ne întrebăm în mod involuntar: Ooare nu cumva și astăzi, la început de nou mileniu, se mai confundă (ca între anii 1944 și 1989) frontierele politice cu cele culturale? Sau la mijloc e un banal deficit de informație (în ceea ce privește nordul Bucovinei, ceea ce nu-i "o scuză"!?)? Am întâlnit oameni de litere care consideră ("au impresia") că, probabil, în nordul Bucovinei se face mai mult "pașoptism" publicistic, lozincard, decât literatură (în manieră clasică, modernă, postmodernă). De ce totuși o seamă de critici și istorici literari notorii consideră că, bunăoară, în **Dicționarul General al Literaturii Române** (în curs de elaborare) trebuie neapărat să fie cuprinși și bucovinenii de nord?

Desigur, principalul e ca scrisul literar, arta, cultura bucovineană în genere (din partea de nord a ținutului) să-și impună în permanență personalitatea artistică în patrimoniul național și în context interetnic (fiind și acum în nici un caz mai inferioare vizavi de cultura altor etnii din regiunea Cernăuți).

Acum, la răscruce de secole și milenii, putem afirma că atât literatura orală din zona bucovineană, cât și cea scrisă (după două secole de existență în condiții vitrege) și-au îndeplinit misiunea istorică și culturală - ca depozitară și cultivatoare a limbii materne, indiciu al identității etnice, implicit și a celei artistice (deși nu întotdeauna literatura scrisă a avut posibilitatea de a se ridica la altitudini clasice). Meritul incontestabil al ei este că a păstrat în mod constant și progresiv premisele spirituale pentru a-și continua existența și a evolua în viitor.

andrei burac

O, această parabolă

pretins orientală
în versiune basarabenească.
Unde se spune
precum că cineva
cu siguranță, nu Marele Buddha
a crezut că doar aici
i-ar fi coborât peste ființa-i
magica Iluminare.
Într-un scrânciob
agățat de un dinte al prăpastiei
la ieșire cu un tigru înfometat
jos, în abis, cu un altul
nemâncat de mai multe zile.
Iar la o întindere de braț
să vezi și să nu crezi
o regească avere
câteva rubine sclipitoare
care la o atingere
s-au dovedit a fi niște fragi copti.
Cei mai gustoși
din ce i-a fost dat
pe parcursul întregii vieți
să guste vreodată.

Deschide

iese, coboară, traversează.
În urechi îi tot sună
un vers citit peste noapte:
„Dacă te temi de lepră
uită cuvântul.“
Se pierde printre acei
ce nu vor să recunoască
autenticitatea intestinelor

înfometate.

Nu cere. Nu a învățat.
Poate e ultimul lucru...
Lecția la care a lipsit.
Nu știe. Nu poate. Nu crâcnește.
Rușinea e dușmanul lui de moarte.
Simte, aude trapul Leșinului.
Savurează plăcerea de a cădea.
O posibilă salvare.
Dar nu a fost să fie.
Era ura celor ce-l îndepărtează.
Face stânga-mprejur.
Pleacă. Traversează. Urcă.
scările înmulțite
până undeva pe sub nori.
Nu intră. Nu se întinde.
Recunoscător, cu voce tare
ca în somn

rostește psalmul despre milă
și împlinire a luminii
înghițite de un soi de Glorie
asemănătoare cu a lui
Antonio Vivaldi
pe care a slujit-o o viață.

Sunt geamănul din vise

a unui Peștișor
și a unui Împărat-Pește
dintr-o poveste orientală.
- Tot aud despre mare
ce-i aceea o mare?
Unde-i marea, Împărate?
- Tu, Peștișorule
îți duci viața
te miști, zbori, râzi

te bucuri în mare.
Marea-i în tine.
Marea-i în afara ta.
Tu ești făcut din cap
până în picioare
doar din mare.
Până și mormântul tău
cândva va fi o mare.
Toată existența ta
e în mare
și a mea
a geamănului tău, Peștișorule
dintr-o altă poveste neorientală
înstrăinat, expulzat
neîmpărat oarecare
pierdut aiurea și aievea
în lumină.

Umbra umbrei

îl străpungea
pe al doilea din mine
cu o muzică
din frunze putrede.
Îmi invadează
culcușul de noapte.
Un miros de furtună pe mare
îl aruncă pe celălalt
pe insula unde nu mai trebuie
să facă stânga împrejur
în căutarea de mine.

A simulat suferința străinului

împrumutată de prin
vechile cărți.
Abisul setei
până pe sub
cel mai albastru cer.
Pentru dânsul
alese erau doar paginile
cu semenul din față
crispat.
Ca până la urmă
ca o victorie
să descopere
că nimeni mai frate bun
sufletului
decât ploaia monotonă
ce lovește în geam
într-un târziu.

UNDE NE SUNT CITITORII?

de GHEORGHE SĂSĂRMAN

(Germania)

O singură literatură română - tema actualei noastre întâlniri sună ca un răspuns clar și categoric la acele șolțicării răutăcioase de acum doi ani, care spuneau pe față sau dădeau doar de înțeles că numai cine viețuiește între fruntariile țării ar avea căderea să se mere printre slujitorii autentici ai literaturii române. Fie-mi iertat dacă nu cred că împărțirea între diletanți și profesioniști se poate face după coordonatele domiciliului... Subscriu, așadar, la teza că există o singură literatură română, indiferent unde trăiesc împătimitii ei slujitori, scriitorii de limbă română, indiferent de cetățenia, de etnia și de convingerile lor religioase sau politice. Că unii sunt mai talentați, că alții mai silitori, că unii au mai mult sau mai puțin har - tot ce se poate! Dar să lăsăm timpul să cearnă valorile, iar noi să nu ne lăsăm tulburați de încercarea deșartă de a stabili ierarhii și clasamente.

O tratare asemănătoare se impune, desigur, și față de destinatarii literaturii române. Indiferent de poziția lor în spațiu față de bornele de hotar, cititorii de limbă română sunt, în ultimă instanță, cei care - cu sau fără contribuția criticii literare - ne validează scrierile. Să-mi permiteți, așadar, parafrazându-l pe poet, să mă întreb: unde ne sunt cititorii? N-am aici în vedere doar sensul retoric, mai la îndemână, al deplângerii fenomenului trist de restrângere numerică, din pricini îndeobște cunoscute, a publicului cititor. O comparare a tirajelor de astăzi cu cele de acum două-trei decenii e mai mult decât semnificativă, iar această tendință - accentuată drastic în România de starea materială precară a celor mulți, care nu-și mai pot permite luxul de a cumpăra o carte - e departe de a se limita la țările marcate de dificultățile economice ale așa-zisei perioade de tranziție. Dezvoltarea explozivă a mediilor electronice, a rețelelor de comunicație, ponderea tot mai mare a audio-vizualului în raport cu textul scris, interesul acut al tinerei generații pentru calculatoare și mai ales pentru Internet ridică pe toate meridianele aceleași semne de întrebare asupra viitorului literaturii în general. Publicarea în Internet, cartea pe CD, cartea digitală - vor putea ele înlocui vreodată cartea clasică, tipărită pe hârtie, între ale cărei file, lucru experimentat încă de Creangă, poți prinde, la rigoare, chiar și muște?

E astfel de înțeles că astăzi scriitorii se întreabă mai des și la modul cel mai propriu pentru cine scriu, unde anume le sunt cititorii. Iar pentru cei care mai au și șansa sau neșansa să-și ducă zilele într-un alt mediu cultural și lingvistic, răspunsul are de multe ori un dramatism aparte. Pentru că, fără îndoială, publicul predilect al oricărui scriitor de limbă română se află în țară și cu cât se află geografic mai departe, cu atât mai anevoios îi e drumul până la cititori. Care drum trece prin redacții și lituri, iar experiența ne învață că preocuparea de a stabili și cultiva contacte de la distanță, chiar și în era poștei electronice, nu numai că e anevoioasă și costisitoare, dar mai pretinde și alte aptitudini, care nu constituie neapărat tăria unui scriitor.

Pe de altă parte, depărtarea de țară are și ea virtuțile ei. Fără îndoială, scriitorul din dias-

pora nu-i cel mai în măsură să oglindească literar actualitatea românească. El are mai curând funcția unui ambasador de spirit, prin ochii cărui cititorul are puțința să perceapă străinătatea altfel, mai aproape de sensibilitatea proprie, decât prin lectura unor autori străini. Chiar imaginea depărtată a patriei părăsite are alt relief și alte profunzimi decât în scrierile celor rămași acasă. Însă adeseori nu-i vorba numai de patrie și de străinătate, de raportarea existențială la o țară sau la alta - cu oamenii, cu structurile social-politice, cu viața ei culturală -, ci de o depășire a orizontului național, de o raportare la destinele omenirii, la problemele globale, la teme cu care autohtonul se confruntă poate mai rar și oricum mai puțin dramatic. În felul lui aparte, scriitorul pribegit poate deschide în literatura română căi promițătoare spre universalitate.

Pe măsură ce prinde rădăcini noi, așadar în măsura în care izbutește să se integreze, pentru condeierul din diaspora se ivește o tentație nouă, dorința tot mai presantă de a se adresa și noilor săi concetățeni, de a-i include și pe aceștia printre cititorii lui potențiali. Și, stăpân cum e pe întreg arsenalul literar, câte n-ar avea el să le spună despre experiența primei generații de imigranți! Și aici ar fi loc pentru mijlocirea între culturi, pentru o viziune proaspătă, neconvențională. Drumul la acești cititori este, însă, de regulă, încă și mai dificil, căci principala barieră o constituie chiar limba propriilor manuscrise. Nici un editor întreg la minte nu investește astăzi în traducerea unui text, dacă notorietatea autorului nu-i garantează de la bun început vânzarea profitabilă a cărții. Și câți dintre autorii de limbă română se pot prezenta astăzi la una dintre marile edituri europene cu o asemenea carte de vizită? Iată deci o categorie de cititori potențiali, care va continua multă vreme să-și păstreze statutul iluzoriu... Ambivalența rolului de mijlocitor rămâne, prin urmare, cel mai ades, una teoretică: în realitate, doar una dintre cele două direcții posibile ale comunicării are șanse, nici ele prea mari, de a funcționa.

În fine, la egală distanță între cititorii de acasă, depărtați geografic dar înrudiți prin limbă, și cei inaccesibili de peste drum, la care scriitorul poposit pe alte meleaguri le dă ce-i drept zilnic binețe, însă într-un idiom străin, se situează conaționalii diasporei, la rândul lor cititori virtuali. Înfrățiți nu numai prin țara de obârșie și limba maternă, ci și prin experiența comună a pribegiei, s-ar presupune că aceștia constituie chiar publicul preferat al literaturii exilului. Așa ar fi, probabil, dacă diaspora română ar avea o structură unitară, capabilă să funcționeze, dacă ar avea mijloace practicabile de comunicare, dacă ar dispune de publicații cu o difuzare generalizată. În realitate, calea cea mai lesnicioasă, dacă nu singura, de a ajunge, ca scriitor de limbă română, la cititorii din diaspora, trece tot prin redacțiile și editurile din țară. Și cu aceasta ne-am întors de unde am plecat.

Cugetând aici, cu voce tare, mai ales la soarta scriitorului pribeg, la relația lui cu cititorii, n-aș dori în nici un caz să se creadă că îi atribui acestuia, în planul valorilor literare, cine știe ce merit aparte. O fac pentru simplul motiv că, asumându-mi eu însumi acest destin, am ajuns să-l pătrund într-o oarecare măsură. Cred însă că ceea ce ne apropie pe toți cei adunați aici, indiferent unde ne câștigăm pâinea, e mult mai important decât ceea ce, eventual, ne-ar putea deosebi. Și ne apropie pasiunea comună pentru literatură, ca și convingerea că nu poate să existe decât o singură literatură română, oriunde s-ar afla cei ce o produc și cei ce o consumă. Se zice că, atunci când scrie, orice scriitor are în vedere un cititor anume, deși ar fi, probabil, mult mai important să aibă în vedere eternitatea. Lucru nu tocmai ușor, trebuie să recunoaștem. În pofida tuturor semnelor de întrebare și a profețiilor neliniștitoare, important este, în ultimă instanță, să scriem. Să spunem, deci, o dată cu Maioreșcu: scrieți, băieți, scrieți! Sau, cum am zice astăzi: scrieți, stimate colege și stimați colegi! Cândva, va veni secerișul!

LIMBA ÎN CARE VISEAZĂ

de DORU MUNTEANU
(S.U.A.)

Îmi permit să-l aduc în memoria noastră pe regretatul I.D. Sârbu, care spunea: „Eu sunt european cu limbă de predare română”, pentru că, metaforic, zicerea lui acoperă tema întâlnirii noastre: „o singură literatură”.

Probabil că organizatorii visează la ea ca la o deviză, ca la un îndemn. Este, pur și simplu, o constatare firească. Scriitorul român, oriunde s-ar afla, nu poate să scrie decât literatură română.

De ce? Mi se pare simplu: scriitorul și literatura sunt consecințe ale unei deveniri istorice și culturale. Așa cum naționalitatea, vorba lui Nae Ionescu, nu e o chestiune de politică, ci de cultură, sau, în expresia lui Nichita, „e ca o analiză de sânge”, pe care nu ți-o poți declina sau declara altfel, ca la recensământ sau ca pe o depozitie fiscală, literatura e o stare de spirit a unei națiuni, o stare de spirit a conștiinței sale.

Scriitorul e un produs al devenirii istorice și culturale a unui grup, a unui neam, care își are sorgintea în aceeași patrie de cuvinte, care este limba română.

În afară de asta, există o matrice inconfundabilă, un semn de apartenență, care ne identifică pe noi și literatura noastră. O singură literatură nu e un deziderat ideologic, o teză care trebuie aplicată ca într-un program, ci este ceva ce nu mai

trebuie demonstrat - e o realitate.

Oriunde s-ar afla, scriitorul român scrie în limba în care visează, minte, plămăiește, plânge sau înjură și portretul literaturii este un puzzle uriaș compus din expresiile fiecăruia. Așa cum cel mai bun portret al lui Alexandru cel Mare e harta geografică a isprăvilor sale (spunea Blaga), portretul real al literaturii române e suma producțiilor scriitorilor săi.

Fără îndoială, că au fost încercări, câteodată chiar finalizate pentru a înregimenta scriitorii și literatura într-un spirit dogmatic, dar inconstante și fără valoare, pentru că, nu-i așa, încercarea era la fel cu „a organiza vântul”. Dacă același Blaga spunea în legătura cu asta „că doar cântecul de fluier e vânt organizat”, atunci cum să organizeze literatura?

Firește, dacă e să-i dăm crezare lui Camil Petrescu, care spunea că: „toate memoriile din lume sunt datorate literaturii proaste, scrise sau vorbite”, putem admite că există și literatură proastă sau sub-literatură cu pretenții, dar care este unitatea de măsură, care este etalonul cu care facem asemenea măsurători?

Cultura este o economie de experiență, deci un simplu procedeu de valorificare a timpului (Camil Petrescu), iar un popor trăiește prin

capacitatea lui culturală. Conștiința unui popor își are expresia în arta lui și, în consecință, sufletul unui scriitor este sinteza sufletească a poporului la un moment dat.

Din această perspectivă, literatura ca și sumă a producțiilor scriitorilor săi e portretul cel mai adevărat și real al unei națiuni.

O singură literatură? Firește, pentru că a suficientă potență, individualitate și specificitate.

Ne aflăm în „anul european al limbilor”, care pe lângă chemarea de a ne însuși cât mai multe limbi străine pentru comunicare, vine și cu sublinierea că trebuie să ne păstrăm și să ne cinstim limba ca pe un însemn cultural. Literatura europeană sau mondială nu poate fi un cor de voci egale, pentru că toți subiecții sunt soliști, fiecare cu specificitatea sa, ca o pată de culoare distinctă. Într-un puzzle universal avem, așadar, locul nostru pentru a forma întregul.

E profitabil că ne-am întâlnit aici și nu cred că o facem din tradiție și din obiceiul de a deconta o activitate și cred că ar trebui să fim mai pragmatici, să finalizăm această a patra întâlnire cu un program sau cu un apel pentru păstrarea culturii române.

Nădăjduiesc că avem datoria, în primul rând noi, să punem umărul la cunoașterea literaturii române în lume, la păstrarea valorilor culturale românești, pentru că altminteri, vorba lui Eugen Uricaru, armata română n-ar mai avea ce păzi, dacă ne-am pierde identitatea culturală.

Revenind la ceea ce am spus la început, sunt convins că noi, scriitorii români, în contextul universal suntem „europeni cu limbă de predare română”.

Poezia este dedicată celor trei scriitori: Iustin Panța, Traian Olteanu, Florin Muscalu, decedați în urma accidentului de mașină, din 27.09.2001.

Ca și atunci

ca și atunci, în 1999,
sunt nevoită să plec
unde, departe,
unde, străină,
unde mă voi ascunde
ca un pui de vrabie
într-un așa-zis cuib
construit de ani dureroși,
ca și atunci,
în acel iunie,
astăzi mai respirt pentru încă o oră
aerul pământului meu,
mai sorb vizual
ultimele imagini ale lumii mele
de ieri,
ca și atunci, în bagajul meu de mână,
care nu mai este bagaj de mână
din vina gândurilor grele
ale colegilor mei,
ale colegilor ce mi-au dăruit
visurile lor așezate în seiful literar -

cartea,
cartea cu pagini pictate,
brodate cu acul minții,
oferind cititorilor unicitate
în posteritate,
ca și atunci, o umbră de părere de rău,
copilul devenit matur
privește cu ochii minții
realitatea - Moartea, ce joacă în jur,
invizibilă,
numărându-ne, selectându-ne,
scoțând din jocul vieții
din ce în ce mai des,
creatorii acestor broderii,
a paginilor de proză, poezie,
astăzi,
din cei sosiți cu numai câteva zile
în urmă la Neptun,
se vor întoarce spre casele lor,
cu trei mai puțin -
orice edificiu cere sacrificii
și iată, ziditorii edificului nostru
literar,

silvia butnaru

(Germania)

s-au împuținat cu acești
trei sacrificiați,
fie-le țărâna ușoară,
promițându-le că vor rămâne alături de
noi,
în inimile noastre, în paginile
cărților noastre,
imagine vie a creatorilor de
frumos,
ca și atunci, sunt la fel de tristă,
că totuși va trebui pentru
cât timp (!?)
să mă despart de voi,
ca și atunci...

DOUĂ PIETRE

de AL. SEVER

(Israel)

De când limba românească și-a durat pod peste Mediterana, noi - cei ce învățarăm a gândi și a scrie în limba asta, în care ne-am trezit în lume -, noi n-am încetat de a lega, de la cele două capete ale acestui pod, o speranță într-o lume mai dreaptă, mai bună și mai frumoasă.

Trăim într-o lume violentă și primejdioasă în care, mai presus de noi înșine, e primejduită însăși ideea de om, așa cum a fasonat-o - cel puțin de la orizont european - geniul greco-latin și geniul iudaic.

Noi, scriitorii de la ambele capete al acestui

pod strategic, durat pe pilonii limbii românești, noi, ca de altfel atâția dintre confracții noștri din lumea întreagă - noi nu suntem o armată. Nu purtăm bombe în buzunare și nu datorăm ascultare nici unui principiu războinic. Cultul morții ne este cu desăvârșire străin. Dar, dacă nu suntem o asemenea armată, îngăduiți-mi s-o spun cu oricâtă sfială, noi ținem de acea tagmă sacerdotală care se inspiră din disciplina frumosului și pentru care cultul artei și literaturii nu poate să fie decât un cult al vieții.

Chiar și dacă lucrarea noastră nu se ridică întotdeauna la acea înălțime valorică la care

aspirăm în cea mai adâncă intimitate, a colabora, oricât de modest, la întreținerea și consolidarea celulei morale a lumii în care trăim - și în care vor continua să trăiască copiii și nepoții noștri - asta încă înseamnă a trăi în spiritul superior al ideii de om.

Lumea e plină de minți prăpăstioase; arta noastră nu le poate ignora. Prăpăstii amenințătoare se deschid pretutindeni ca să despartă omul de om; să durăm punți peste prăpăstii - asta e tot ceea ce ne putem propune mai înalt în acest dintâi an al noului mileniu. Și chiar dacă, la sfârșitul acestui mileniu, numele nostru, al tuturor, va fi de mult un nume care nu va mai răspunde la nici o chemare, să ne fie de consolare că și aceasta poate să fie un destin îndurător: să fie - nu zic „o piatră“, nu zic „o cărămidă“, dar măcar o mână de mortar care leagă două pietre în temelia unui Templu.

toma george maiorescu

Pseudodiscurs la temă dată

Mă găsesc pe țărmul Pacificului
printre canioane verzi
și 50 de stele de aur
zboară îngerii
caut să le captez șoaptele

Bat la cele șapte porți ale Ierusalimului
mă închin la profeții
celor trei Chipuri fără chip
ale Aceluiași
Unicul
și-aștept să coboare la mine
verbul făcător de lumi

Mă plimb cu Robespierre
canișul meu negru imperial
pe șosea
sub candelabrele ofilite ale castanilor
și cu iluzia că amân Nefiînța
logodesc cuvinte

Din când în când (virtual mereu)
revin la izvorul primordial
din care am sorbit întâia gură
la izvorul care mi-a susurat
prima silabă
și celulă cu celulă
vertebră cu vertebră
mi-a înălțat statura

Din murmurul cuvintelor
șoptite de îngeri
îngânate de oracole
bolborosite de șipotul pământului natal
a crescut arbore în fața timpului
coloana mea vertebrală

E catargul corabiei mele
traversând cu toate pânzele întinse
oceanul limbii române.

ileana ursu

(iugoslavia)

Peisaj lăuntric

Semenii mei se-nfiorează
de cerul negru
de nori împovărați de groază.
Semenii mei la masă stau
Se cred departe
într-o oază
Doar norii grei avertizează.
Cuvântul crește negrăit
Se aștern negru
înnegrit pe inimi, pe pervază
Semenii mei au înlemnit
Nutresc o zi mai lucitoare
dar de cuvântul negrăit
ce nu trăiește și nu moare
Nu s-au ascuns, s-au alipit
căci știu din datini c-a venit
S-adune rodul nerodit
Și nici un cântec nu mai cântă
Semenii mei cu plecăciune
Nutreau din veci zile mai bune
Dar zgomote și focul vine
pe nevăzut, un foc lăuntric
ce arde, curmă, pârjolește
În astă vale încolțește
În astă vale crește, crește.
Doar cuvântul negrăit
cuvântul negru
înnegrit
și cerul negru, obosit
împovărat, cu nori de groază.

ROMÂNII DE LA ANTIPOZI

de VASILE ANDRU

Întâmplarea de a avea rezidență în Noua Zeelandă extinde tema colocviului nostru până la Antipozi. Extinde, până la capătul pământului, tema noastră "o singură literatură română", și tema integrării tuturor celor ce se exprimă în română, oriunde ar fi ei.

Un om de știință, vizionar, a spus că mentalul și vorbirea au apărut din dorul materiei de a se cunoaște pe sine, de a-și povesti ei însăși despre sine. Și așa a prins grai materia fără grai.

Limba română, este un aspect al acestui dor al materiei de a-și vorbi despre sine. Această perspectivă, conștientizată, poate să însemne foarte mult, căci ne conferă un punct de articulare la un angrenaj universal. Dar, realist vorbind, suntem și într-o ipostază egală cu atâtea alte limbi. Asemenea discuție, însă, are sens sporit când privim limba și cultura română la migranți, la oameni cu două culturi și vorbind două limbi.

Voi vorbi, pe scurt, despre condiția culturală a comunităților de români de la Antipozi, cu acest dor al materiei de a povesti despre ea însăși.

Vă spun mai întâi că întâmplarea de a fi rezident în Noua Zeelandă nu are o istorie lungă, este de puțină vreme. Am descins în Polinezia în 1998. Am rezidență acolo de circa doi ani, și-n acest timp am venit deja de două ori în România, cu șederii lungi aici. Am venit de două ori, deși un drum între Wellington și București este de circa 30 de ore numai în avion, plus alte ore de escale. De ce am făcut astfel, și de ce nu folosesc plenar oportunitatea rezidenței, și de ce stau atâta timp în țară? Sunt motive pe care nu le înșir. Dar, în esență, cred că nu am vocație de migrant, ci mai mult de pelerin.

Emigrantul caută raiul pe pământ, și de aceea pleacă dintr-o țară în alta, dintr-un lagăr într-un ne-lagăr, sau în alt lagăr, mai înșorit. Migrantul caută mereu raiul pe *pământ*. Pelerinul, însă, știe că raiul este în sine însuși, este o "așezare launtrică".

În Noua Zeelandă există câteva comunități mici de români, în Wellington, în Christchurch, în Auckland. Cunosce bine comunitatea română din Wellington. Este formată din români transilvăneni și munteni, veniți mai ales după război, sau fugind de dictatură, deci comunitate relativ nouă, fără rădăcini; mai sunt în ea români-greci emigrați din Brăila, după război; și români-evrei, emigrați din Basarabia, după Marea Revoluție, sau după al doilea război. Ei se consideră români și se adună la ocazii, la sărbători sau la apeluri culturale. Locul de adunare este biserica română din Wellington (singura biserică română din Noua Zeelandă). Și vă spun că românii-evrei intră firesc în biserica ortodoxă, fără nici un disconfort confesional, când e vorba să participe la acțiuni culturale. Pe 15 ianuarie 2000 l-am evocat pe Eminescu la Wellington, și locul de întâlnire a fost evident în biserică. A fost o omagiere foarte reușită. Am inițiat și primele traduceri din Eminescu în polineziană, cu un învățător maori. Limba maori are o sonoritate deosebită, e limbă vocalică, și astfel că, fonc, poezia are un plus de muzicalitate.

Comunitatea de români din Wellington are o bună consistență culturală, este un mediu cultural perfect, însetat, absorbant. Ca scriitor, ai acolo acest avantaj. al unei receptări, ca și mitice. Dar

ești receptat nu atât prin carte, cât prin rostire directă, prin prezență. Cartea românească e căutată, dar ajunge greu. Iar ca să editezi acolo carte română, încă nu văd cum.

Mi-a trecut prin cap ideea romantică să fac o revistă de cultură pentru românii de la Pacificul de Sud, să fac acolo un centru cultural. Că există un mediu bun, există elanuri care se risipesc pentru că nu-s focalizate. Am cerut un sprijin financiar de la Fundația Culturală Română, mi s-a promis ceva; am discutat proiectul meu la Departamentul pentru Românii din Străinătate, au fost bucuroși, mi-au dat și o recomandare oficială în română și-n engleză, un fel de delagație cu parafa guvernului, ce mai! Dar nici un ban. Mi-au zis: "Adună tu fonduri de la capitaliștii ăia, că ei au bani gărlă, noi n-avem!"

Nu-i acuz prea tare pe oficialii noștri; poate este vorba de nepriceperea mea de a smulge o sumă. Mă gândesc că alți scriitori plecați, au reușit fără ajutor din țară, de pildă Ștefan Baciuc, în Hawaii, megieș cu noi, să zică așa. Poate că mie-mi lipsește disperarea de a sta acolo, îndârjirea de a da foc la corăbiile de întoarcere spre țară: a sta acolo și a smulge sorții șansa culturală.

Acum eu știu că scrisul, ca și rugăciunea, sunt probleme personale, se fac nefinanțate de guvern... Așa privind, un loc ca Noua Zeelandă are ceva din condiția unei mari și silențioase mănăstiri.

Dar, vă spuneam, comunitatea română de acolo este un mediu de rezonanță culturală foarte bun, și ca scriitori am putea să-l folosim mai intens.

Noua Zeelandă încurajează exprimarea fiecăreia din cele 79 de etnii, câte sunt acolo. Acesta e un avantaj. Deși, treptat, se realizează omogenizarea culturală, iar aspectele multi-etnice sunt cumva folclorice...

Cei din Australia, în comunități mai mari, de peste 10.000 de persoane, au emisiune în română la un post de televiziune, au o oră emisiune radio, au o revistă - xeroxată numai, dar iată, există.

În Noua Zeelandă, mediatizarea este prin contact personal, sau prin Internet. Se citește presa bucureșteană pe Internet. Se citește "România liberă", „Adevărul” - chiar cu câteva ore înainte ca să le citești dumneavoastră aici, în țară.

În ceea ce mă privește, sunt în situația să fac o punte între două spații culturale foarte îndepărtate. Pentru cei de acolo, Europa pare inexistentă, dumneavoastră nu existați. Neozelandezii au o părere aburoasă despre europeni, despre români nici nu mai vorbesc.

Într-o zi, în stația de autobuz, intră în vorbă cu mine o persoană de acolo. Aflând că-s român, zice: "O, da, românii sunt oameni vrednici și vorbesc grecește!". Eu îi spun: "Pardon, românii vorbesc românește". Iar persoana îmi zice: „Știu eu bine, românii vorbesc grecește!"

Altă dată am fost chemat să intermediez convorbirea cu un polonez. Eu mă scuz spunând că nu știu poloneză. Și zeelandezul zice: "Dar cum, voi în Europa, nu vorbiți aceeași limbă?"

Spuneam, pentru ei, Europa nu există. Ei bine, eu o să le mărturisesc la întoarcere acolo că dumneavoastră existați. Și, invers, aici vă mărturisesc că ei există..

Suntem totuși o planetă de migranți. Noi încă

mai discutăm azi despre integrarea scriitorului român din străintate în literatura unică română. Încă ne mai jelim că nu suntem bine integrați și altele. Dar mă întreb acum cum vor sta lucrurile cu generația care vine după noi, cu fiii migranților de azi? Fiica mea nu mai scrie în română, pentru că trăiește în țară străină de la șase ani. Ea scrie frumos - din câte constat - și-i doresc să se realizeze ca scriitoare. S-o descurajez că scrie într-o limbă străină? Dacă aș descuraja-o, n-aș avea nici spor, nici dreptate. Dar temele ei, nostalgiile ei sunt românești. Patria ei interioară este România, pentru că s-a născut aici. Patria omului este copilăria sa, nu ansestrele sale.

Daniel Petre, scriitor australian, afirmat frumos în anii '80 (unul din puținii români realizați și cultural, dar și financiar în Lumea Nouă) scrie numai în engleză. Este din părinți români, născut în Australia. Nu deplâng, nici nu slăvesc, ci doar constat ce se petrece cu fiii migranților, pe o planetă de migranți.

Și totuși, există o continuitate românească sau măcar de bilingvism cultural sporitor, în Lumea Nouă, la Antipozi.

S-a vorbit aici de dificultatea omologării în lume a cărților românești. Și despre acel Premiu Nobel inaccesibil. Vă semnalez existența Premiului Balkanika, instituit de Fundația Balkanika, un premiu macro-zonal constituit pe modelul premiilor Herder sau Booker. Cartea laureată se traduce în șapte limbi, circulă în țările balcanice. Este o șansă.

În încheiere, vreau să amintesc cazul când un scriitor, de altă limbă decât româna, învață româna și scrie în română. Cazul recent al poetei Lidija Dimkovska. Ea mărturisește că exprimarea în română înseamnă și o etapă nouă, o treaptă nouă în poezia sa. Simte că prin limba română ea este mai modernă decât prin limba maternă, slavă, în care scria. În limba ei maternă, zice, este mai pastorală, mai conservatoare. În limba română este mai novatoare, mai modernistă, adică mai liberă.

Poate că acesta este doar un fapt de biografie personală, de paralelism cronologic între maturizarea ei poetică și descoperirea limbii române. Poate acesta e valabil numai pentru ea, nu și pentru Hlebnikov (alt secol!) să zicem, care putea fi modernist și într-o limbă slavă. Sau poate, într-avev, modernismul este și din presiune lingvistică. Presiunea materiei de a se povesti pe sine a creat baza universală a graiului personal. Astfel că, în avionul care ne va duce spre Antipozi, ne vom întreba, în liniște, dacă etnicitatea este un fel de "genă culturală" de care unii scapă doar prin moarte, alții prin transcendență.

PARTICIPANȚII

1. Abăluță Constantin (România)
2. Almăjan Slavco (Iugoslavia)
3. Alugheorghe Adrian (România)
4. Andreescu Ana (Ministerul Culturii și Cultelor din România)
5. Andru Vasile (România)
6. Anghelescu Călin (Olanda)
7. Bănulescu Daniel (România)
8. Bârsilă Mircea (România)
9. Beșleagă Vladimir (R. Moldova)
10. Blandiana Ana (România)
11. Bocșa George (România)
12. Bordeianu Leo (R. Moldova)
13. Bostan Grigore (Ucraina)
14. Brateș Mirel (Israel)
15. Breban Nicolae (România)
16. Bugariu-Petre Dorina (Australia)
17. Burac Andrei (R. Moldova)
18. Butnaru Leo (R. Moldova)
19. Butnaru Silvia (Germania)
20. Cange Radu (România)
21. Carmel Shaul (Israel)
22. Cetea Doina (România)
23. Chifu Gabriel (România)
24. Chihăia Pavel (Germania)
25. Chișer Grigore (R. Moldova)
26. Christi Aura (România)
27. Cimpoi Mihai (R. Moldova)
28. Cîmpoieșu Petru (România)
29. Ciocan Iulian (R. Moldova)
30. Ciocârlie Corina (Luxemburg)
31. Cioculescu Barbu (România)
32. Cioculescu Simona (România)
33. Codreanu Marin (România)
34. Comănescu Denisa (România)
35. Condeescu Alexandru (România)
36. Constantin Ilie (Franța)
37. Covaci Ion (România)
38. Cristea Dan (România)
39. Cristescu Maria-Luiza (România)

40. Cusin Adi (România)
41. Damian-Drukman S. (Germania)
42. Dimisianu Gabriel* (România)
43. Dorian Gellu (România)
44. Drăgănoiu Ion (România)
45. Drăghici Marian (România)
46. Dumbrăveanu Victor (R. Moldova)
47. Ecovoiu Alexandru (România)
48. Flămând Dinu (Franța)
49. Flora Ioan (România)
50. Gătăianțu Pavel (Iugoslavia)
51. George Alexandru (România)
52. Gherghei Grișa (România)
53. Ghilia Alecu Ivan (România)
54. Goldenberg Mosari G. (Israel)

Mircea Bârsilă

55. Hagiu Mureșan Ana (Germania)
56. Halmoș Neagu-Stela (Franța)
57. Herescu Marcela (Israel)
58. Herescu Har Solo (Israel)
59. Hâncu Dumitru (România)
60. Hossu Longin Valentin (România)
61. Ilica Carolina (România)
62. Ilisei Grigore (Germania)
63. Indrieș Elena (Suedia)
64. Ionescu Gelu (Germania)
65. Ionescu M. Mircea (S.U.A.)
66. Iszak Martha (România)
67. Iuga Nora (România)
68. Kerim Silvia (România)
69. Lungu D. Alexandru (România)
70. Lovinescu Tania (Israel)
71. Madrich Marin Florica (Austria)
72. Maiorescu Toma George (România)
73. Manor Riri (Israel)
74. Marcovici Bianca (Israel)
75. Mavrodin Irina (România)
76. Mănuță Dan (România)
77. Mîncu Marin (România)
78. Muntean George (România)
79. Munteanu Doru (România)

Gheorghe Istrate și Gabriel Stănescu

80. Muscalu Florin (România)
81. Necula Damian (Franța)
82. Novac Constantin (România)
83. Olteanu Traian (România)
84. Opriță Mircea (România)
85. Ornaru Vintilă (Franța)
86. Panța Iustin (România)
87. Păun Emilian-Galaicu (R. Moldova)
88. Platon Dan (Germania)
89. Pleșea Gabriel (S.U.A.)
90. Plopeanu Ștefania (România)
91. Pop Simion (Ungaria)
92. Popa Nicolae (R. Moldova)
93. Popa Valeriu Mircea (România)
94. Popescu Adela (România)
95. Popescu Adrian (România)
96. Prelipceanu Nicolae (România)
97. Prepeliță Mihai (Rusia)
98. Rațiu Iuliu (România)
99. Rogoz Georgina Viorica (Huber Viorica) - S.U.A.
100. Rotaru Ion (România)
101. Rusan Romulus (România)
102. Rusu Nicolae (R. Moldova)
103. Saka Serafim (R. Moldova)
104. Săndulescu C. George (Principatul Monaco)
105. Săsărman Gheorghe (Germania)
106. Sela Eran (Schechter Ian) - Israel
107. Schechter Reni (Israel)
108. Sebastian Alcalay Gina (Israel)
109. Schenk Christian W. (Germania)
110. Sârbu Nicolae (România)
111. Sorin Virgil (România)
112. Spiridon Cassian Maria (România)
113. Stancu Valeriu (România)
114. Stănescu Gabriel (SUA)
115. Șolomovici Teșu (Israel)
116. Ternier Zoltan (Israel)
117. Tupan Marius (România)
118. Țepeneag Dumitru (Franța)
119. Țone Nicolae (România)
120. Uricaru Eugen (România)
121. Vasilache Theodor (Germania)
122. Vasilescu Lucian (România)
123. Vukadinovic Miljurko (Iugoslavia)
124. Vulturescu George (România)
125. Zalis Henri (România)
126. Zegrea Ilie (Ucraina)
127. Zsolt Galfalvi (România)

Ileana Ursu și Ioan Flora

O ISTORIE ILUSTRATĂ A LITERATURII ROMÂNE

Imagini de la
cea de-a IV-a Întâlnire de la Neptun

PREȚ: 6000 lei